

Murray N. Rothbard: politicko-filosofické názory

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7507R041 – Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Petra Nohejlová**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra Nohejlová**
Osobní číslo: **P14000440**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obory: **Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání**
Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: **Murray N. Rothbard: politicko-filosofické názory**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se bude zabývat politicko-filosofickými myšlenkami a argumenty amerického filosofa a ekonoma Murrayho Rothbarda. Studentka se nejprve zaměří na život Murrayho Rothbarda. Poté objasní jeho názory na základní politicko-filosofické otázky, jako jsou svoboda, spravedlnost, vlastnictví a sebevlastnictví. Druhá část bude pojednávat o kritice Rothbardovy práce. Na závěr studentka zhodnotí Rothbardovy myšlenky. Studentka bude pracovat samostatně, bude se řídit metodologickými a organizačními pokyny vedoucího práce a pravidelně konzultovat.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ROTHBARD, Murray. Anatomie státu. Praha: Ramago.net, Ludwig von Mises Institut, 2011. ISBN 978-80-904861-2-6.

ROTHBARD, Murray. Etika svobody. 1. Praha: Liberální institut, 2009. ISBN 978 80 8638 955-4.

ROTHBARD, Murray. Manifest svobody. Praha: Ludwig von Mises Institut, 2015. ISBN 978 80-87733-21-9.

ROTHBARD, Murray. Zásady ekonomie: od lidského jednání k harmonii trhů. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-27-8.

SANDEL, Michael. Spravedlnost: Co je správné dělat. 1. Praha: Karolinum. ISBN 978 80 246-3065-6.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **25. října 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Píček, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 28. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum: 24.4.2017

Podpis: *Nehybová*

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D., za jeho odbornou pomoc, cenné rady, připomínky a poskytnutou literaturu.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o politicko-filosofických názorech Murraye N. Rothbarda. První část představuje Rothbardův život, přičemž jsou především vyzdvihnuty významné okamžiky, jež měly vliv na jeho budoucí myšlenky. Hlavní část práce se zaměřuje na systém společenské etiky. Jsou zde interpretovány názory na svobodu, s níž úzce souvisí otázka vlastnictví a sebevlastnictví. Součástí je kritika státu, neboť jeho existence nemůže být ospravedlněna, aniž by byla v rozporu s požadavkem svobody. Následně je předložena představa, jakými způsoby by mohl volný trh mnohem efektivněji poskytovat služby obrany, které v dnešní společnosti zajišťuje stát. Třetí část je věnována srovnání Rothbardovy práce s teoriemi jiných politických filosofů; je ukázáno, v čem se autoři shodují a v čem se rozcházejí. V závěru práce jsou shrnuty Rothbardovy myšlenky a zároveň je předložena jejich kritika.

Klíčová slova:

svoboda, vlastnictví sebe sama, vlastnictví majetku, volný trh, stát, libertarianismus, anarchokapitalismus

Annotation

The final paper deals with political-philosophical opinions of Murray N. Rothbard. The first part introduces Rothbard's life, emphasizing the significant moments which influenced his further thoughts. The main part of the paper focuses on the social ethical system. There are interpreted opinions on liberty, which is closely connected to the matter of ownership and self-ownership. This part contains criticism of the state, because its existence cannot be justified without being incompatible to the demand for freedom. Subsequently, an idea is described which contains some ways how the free market could offer its service of defence which is nowadays provided by the state more effectively. The third part focuses on the comparison of Rothbard's work with theories of other political philosophers; it is mentioned what the authors agree with and what they differ on. At the end of the paper, Rothbard's thoughts are summarized together with presenting criticism of them.

Key words:

liberty, self-ownership, ownership of property, free market, state, libertarianism, anarcho-capitalism

Obsah

Úvod.....	8
1 Život a dílo Murraye Newtona Rothbarda.....	9
2 Rothbardův systém společenské etiky	13
2.1 Otázka vlastnictví a sebevlastnictví	14
2.1.1 Nabývání soukromého majetku	17
2.1.2 Práva dětí a práva rodičů	18
2.1.3 Lidská práva jako práva majetková	20
2.1.4 Požadavek rovnosti	21
2.2 Stát a svoboda	22
2.2.1 Soudní a policejní služby.....	26
2.2.2 Armáda a branná povinnost	28
3 Rothbard a současná politická filosofie: srovnání	30
3.1 Rothbardovo a Nozickovo pojetí státu.....	30
3.2 Negativní pojetí svobody	34
3.3 Prvotní přivlastnění půdy	37
3.4 Rawlsova koncepce spravedlnosti jako férovosti	39
3.5 Spravedlivé smlouvy.....	41
Závěr	42
Seznam použitých zdrojů.....	47

Úvod

Tématem bakalářské práce jsou politicko-filosofické názory významného amerického politického filosofa a člena rakouské ekonomické školy Murraye Newtona Rothbarda. Tento politický filosof se zabýval otázkou svobody, již pokládal za nejvyšší cíl politické filosofie. Co svoboda znamená? Co všechno zahrnuje? V jakém okamžiku můžeme říct, že je člověk skutečně svobodný? Tyto a mnoho dalších otázek si alespoň jednou položil snad každý člověk na světě. Je víc než pravděpodobné, že se naše názory různí. Rothbard se pokusil podat ucelené vysvětlení problematiky a vytvořil společenskou etiku svobody.

Cílem práce je objasnit Rothbardovy politicko-filosofické názory a jejich následná kritika.

Ze všeho nejdřív bude představen život Murraye N. Rothbarda. Především budou vyzdvíženy významné mezníky jeho života, které ovlivnily jeho myšlení. Součástí této kapitoly je nastínění ekonomických a politicko-filosofických děl.

Hlavní část práce bude pojednávat o Rothbardově etice svobody, jejíž podstata vyplývá z přirozeného práva na sebevlastnictví a práva na přivlastnění si nikým dříve nevyužívaných přírodních zdrojů. Při zpracování bude soustředěna pozornost na práci s odbornou literaturou. Kapitola bude vycházet z Rothbardových knih s názvy *Anatomie státu*, *Ekonomie státních zásahů*, *Etika svobody*, *Manifest svobody* a *Zásady ekonomie: od lidského jednání po harmonii trhů*, neboť tato díla jsou klíčová k pochopení jeho teorie. Důležité bude vyjasnit, kdy se člověk stává oprávněným vlastníkem sebe sama a hmotných statků, jakými legálními způsoby lze nabýt vlastnictví a za jakých podmínek jsou smlouvy vymahatelné. Na základě těchto poznatků naváže další část, jež bude zaměřena na Rothbardovo pojetí státu.

Třetí kapitola se bude věnovat srovnání Rothbardových názorů s myšlenkami jiných filosofů. Vybrané body Rothbardovy teorie budou dány do kontrastu s jinými, často zcela rozdílnými názory. Tato kapitola bude vycházet z knihy *Anarchie, stát a utopie* od Roberta Nozicka a z eseje *Omyl negativní svobody* od Charlese Taylora. Dále bude využita publikace Michaela Sandela s názvem *Spravedlnost: Co je správné dělat* a kniha *Politická filozofie: Základní otázky moderní politologie* od Adama Swifta.

V závěru práce bude zhodnocen Rothbardův přínos politické filosofii a bude poukázáno na možné nesrovnalosti a nedostatky jeho teorie.

1 Život a dílo Murraye Newtona Rothbarda

Murray Newton Rothbard, americký ekonom, historik, politický filosof a otec moderního libertarianismu, se narodil Davidovi a Rae Rothbardovým 2. března 1926 v New Yorku. Otec byl polský emigrant, který přijel do USA v roce 1910. Matka se přistěhovala o šest let později. Židovské prostředí, v němž byl Rothbard vychováván, bylo levicově orientované. Navzdory tomu přijal David Rothbard za své základní americké politické hodnoty jako uznání svobodného podnikání, touhu po malé vládě a respektování soukromého vlastnictví. Otcovo odmítnutí sociálních a komunistických postojů v Rothbardovi vzbudilo hrdost. Není proto divu, že to byl právě otec, kdo zásadně ovlivnil jeho budoucí politicko-filosofické názory. Jedna z věcí, již přijal, byla víra v hodnotu svobodného podnikání a láska ke svobodě.¹

Již jako mladý nedokázal Rothbard ocenit systém veřejné školy, do které byl zapsán. Byl obětí šikany, ale přesto byl tak silný, že se vydal na nebezpečnou cestu stavět sebe sama mimo skupinu. Pro jeho mentální a fyzickou ochranu byl nakonec vyloučen z veřejné školy a poslán do soukromé Riverside School v Staten Island. Zde zažíval pocit duševní a tělesné svobody. Po dvou letech byl přemístěn do Birch-Wathen School na Manhattanu, kde se z Rothbarda stal zapřisáhlý konzervativce, jenž odmítal socialismus a komunismus.² Nesouhlas s veřejným školstvím a povinnou školní docházkou je patrný v knize *For a New Liberty* (1972)³.

S disertační prací *The Panic of 1819*, v níž pojednává o tom, že první velká hospodářská krize v nově narozené republice byla způsobena měnovými intervencemi Banky Spojených států amerických, získal v roce 1956 doktorát v oboru ekonomie na Columbia University. Do poloviny 80. let učil na New York Polytechnic Institute v Brooklynu. Od roku 1986 až do své smrti pracoval jako profesor ekonomie na University of Nevada v Las Vegas.⁴

Murray N. Rothbard navštěvoval na New York University od roku 1949 semináře Ludwiga von Misesa (1881–1973), nejznámějšího představitele rakouské ekonomické školy, neboť byl zaujat jeho dílem *Human Action* (1949)⁵. Pod silným Misesovým vlivem

¹ CASEY, Gerard. *Major Conservative and Libertarian Thinkers: Murray Rothbard*. New York: Continuum Publishing Corporation, 2010. ISBN 978-1-4411-4209-2. S. 2–4.

² CASEY, Gerard, pozn. 1, s. 4.

³ Česky: *Manifest svobody*, Praha, Ludwig von Mises Institut, 2015.

⁴ CASEY, Gerard, pozn. 1, s. 5., 17.

⁵ Česky: *Lidské jednání: pojednání o ekonomii*, Praha, Liberální institut, 2006.

se z Rothbarda stal libertarián.⁶ Nejvyšším cílem libertarianismu je svoboda. Členové tohoto směru věří, že lidé jsou racionální bytosti, a proto vedle sebe mohou žít v míru a mohou spolupracovat. Libertarianismus se dělí na dva proudy, které byť vycházejí ze stejného předpokladu, že člověk vlastní sebe sama, se v některých otázkách rozcházejí. Na jedné straně stojí levicový libertarianismus, jehož představiteli jsou Henry George, Peter Vallentyne či Nicolaus Tideman, na straně pravicového libertarianismu stojí například Ludwig von Mises, Friedrich August von Hayek, Robert Nozick či Murray Newton Rothbard. Zásadní rozpor těchto dvou proudů je viditelný v tom, že podle pravicově orientovaných myslitelů je svobodný ten člověk, který disponuje vlastnickými právy. Zastánci levicovělibertariánské teorie se naopak domnívají, že tento požadavek není dostačující. Je nutné zajistit, aby lidé nestrádali, aby měli dostatek prostředků. Názory těchto dvou proudů se také rozcházejí v otázce přivlastnění přírodních zdrojů.⁷

Spolu s Burtonem Blumbertem založil Rothbard v roce 1977 The Center for Libertarian Studies, který publikoval v letech 1977–2000 časopis *Journal of Libertarian Studies*. Od vytvoření Ludwig von Mises Institute v roce 1982 až do své smrti byl jeho aktivním členem a zároveň zde vykonával funkci akademického viceprezidenta. Spolu s institutem se v roce 1987 podílel na založení časopisu *Review of Austrian Economics*.⁸

V návaznosti na Misesovo dílo *Human Action* sepsal knihu *Man, Economy and State* (1962)⁹, v níž vybudoval ekonomickou teorii od mezního užítku až po teorii peněz a teorii hospodářského cyklu. V *Power and Market* (1977)¹⁰ popsal různé způsoby, jakými stát zasahuje do fungování tržního systému, a také analyzoval jejich možné ničivé dopady. Velkou pozornost věnoval monetární teorii. Názorně ukazuje, že peníze vznikly přirozeně na volném trhu stejně jako banky. Uvádí také postupný proces zestátnění peněz a jejich zneužití vládou. Své názory a myšlenky shrnul v dílech *What Has Government Done to Our Money?* (1964)¹¹ a *The Mystery of Banking* (1983).¹²

Významnou roli v životě Murray N. Rothbarda hrál anarchokapitalismus, což je jeden z proudů anarchismu. Cílem anarchismu je vytvoření bezstátní společnosti. Stát

⁶ CASEY, Gerard, pozn. 1, s. 7.

⁷ HRUBEC, Marek, a kol. *Sociální kritika v éře globalizace: odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2008. ISBN 978-80-7007-286-8. S. 239.

⁸ CASEY, Gerard, pozn. 1, s. 14.

⁹ Česky: *Zásady ekonomie: od jednání lidí po harmonii trhů*, Praha, Liberální institut, 2005.

¹⁰ Česky: *Ekonomie státních zásahů*, Praha, Liberální institut, 2005.

¹¹ Česky: *Peníze v rukou státu*, Praha, Liberální institut, 2002.

¹² GORDON, David. Murray N. Rothbard. In: *Mises Institute* [online] [vid. 7. 2. 2017]. Dostupné z: <https://mises.org/profile/murray-n-rothbard>.

potlačuje autonomii jedince a svou povahou není schopen zajistit svobodu ani rovnost. Cestu, jak toho docílit, spatřují anarchisté ve zrušení práva a státu. Existují dva základní směry anarchismu, a to kolektivistický a individualistický. Odlišnost těchto proudů spočívá v představě výsledné anarchické společnosti. Kolektivistický proud je založen na myšlence, že lidé nadřazují společenské cíle svým individuálním zájmům. V této společnosti by proto existovalo kolektivní vlastnictví. Individualistický anarchismus naopak upřednostňuje soukromé vlastnictví majetku a svobodu jednotlivce. Již zmíněný anarchokapitalismus je součástí individualistického anarchismu.¹³ V knihách *For a New Liberty* (1972) a *The Ethics of Liberty* (1982)¹⁴ Rothbard popisuje a na konkrétních příkladech demonstruje své anarchokapitalistické názory, kvůli nimž si vysloužil přezdívku *Nepřítel státu*. Rothbard dospěl k závěru, že stát, který označil jako obrovskou zločinnou organizaci, je pro fungování společnosti jednak zbytečný, jednak škodlivý. Pokud člověk jednou přijme tvrzení, že stát je oprávněn na základě společenské smlouvy poskytovat právní a bezpečnostní služby, nic mu nebrání rozšířit tuto smlouvu na další věci, jako jsou silnice, poštovní služby, sociální péče atd.¹⁵ Vláda je z tohoto důvodu neslučitelná se základními principy spravedlnosti a pro společnost by bylo prospěšnější, kdyby stát neexistoval. Rothbard ukazuje, že existence takovéto společnosti je dnes sice málo pravděpodobná, ale ne nemožná.

Hans-Hermann Hoppe (1949) upozornil na to, že „*Rothbardovým unikátním přínosem je znovuobjevení vlastnických práv jako společného základu jak ekonomie, tak politické filosofie (...)*“¹⁶ Rothbard považuje za samotný základ argumentu svobody uznání přirozených práv člověka, přičemž ekonomie následně ukazuje, jak spolupráce lidí a obchod mohou lidský život zlepšit. Ideální a spravedlivá společnost je založena na soukromém vlastnictví. Inspirován Johnem Lockem (1632–1704) a jeho teorií prvotního přivlastnění tvrdí, že soukromé vlastnictví vychází z přirozeného práva člověka vlastnit sebe sama a plody své práce.¹⁷

Někteří kritici Rothbardovi vyčítají jeho neoriginalitu. Hans-Hermann Hope uvedl, že Rothbard nikdy netvrdil, že by jeho díla byla naprosto originální. Spíše se „*sám*

¹³ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN: 978-80-7380-137-3. S. 191, 202–211.

¹⁴ Česky: *Etika svobody*, Praha, Liberální institut, 2009.

¹⁵ CASEY, Gerard, pozn. 1, s. 7.

¹⁶ ROTHBARD, Murray. *Etika svobody*. 1. vyd. Praha: Liberální institut, 2009. ISBN 978-80-8638-955-4. S. 10.

¹⁷ ROTHBARD, Murray. *Manifest svobody*. Praha: Ludwig von Mises Institut, 2015. ISBN 978-80-87733-21-9. S. 10.

*považoval za politického filosofa a ekonoma, který v podstatě pouze uchovává a brání staré, zděděné pravdy (...).*¹⁸ Jeho ekonomické teorie vycházejí z práce Ludwiga von Misesa a základ svých politicko-filosofických názorů našel u Johna Locka. Rothbard myšlenky znovuobjevil, opravil jejich rozporuplnosti a dovedl je ke kompletní teorii soukromého vlastnictví. V tom, že navázal na dávno formulované poznatky a že je domyslel až k samotnému konci, spočívá jeho originalita a jeho nesporný přínos jak v oblasti ekonomie, tak v politické filosofii.

Rothbard napsal celkem 25 knih a tisíce článků v odborných a populárních časopisech. Murray N. Rothbard zemřel ve věku 68 let 7. ledna 1995 na srdeční zástavu. Jeho poslední dvoudílná analýza týkající se historie ekonomické teorie, *Economic Thought Before Adam Smith a Classical Economics*, byla vydána až po jeho smrti.

¹⁸ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 17.

2 Rothbardův systém společenské etiky

V této kapitole, jež je rozdělena do dvou podkapitol s názvy *Otázka vlastnictví a sebevlastnictví* a *Stát a svoboda*, bude představen Rothbardův etický systém. Ten je postaven na konceptu sebevlastnictví, z něž nutně vyplývá právo na vlastnictví soukromého majetku. V návaznosti na tyto principy je zodpovězena otázka, jakými způsoby může člověk legálně nabýt soukromý majetek. Pro úplné pochopení je důležité zaměřit se na fakt, odkdy se člověk stává skutečným a oprávněným vlastníkem sebe sama. Pozornost je také věnována lidským právům, která Rothbard chápe jako práva majetková. V neposlední řadě je zmíněna rovnost, o níž by dle mnohých myslitelů měla lidská společnost usilovat. Druhá podkapitola pojednává o tom, co stát je, co stát není, jak stát vznikl a jak si udržuje svou moc. Součástí této podkapitoly tvoří pojednání o tom, jak by v libertariánské bezstátní společnosti byly zajišťovány tolik potřebné služby obrany.

Ani ekonomie, ani politika není s to sama o sobě pronášet etické soudy. Všechny ekonomické termíny, jakými jsou trh, směna, útok či podvod, nutně vycházejí z koncepce vlastnictví, bez níž nemohou být pochopeny.¹⁹ Tento již dávno formulovaný fakt, že ekonomie a politika mají společný základ, jímž je soukromé vlastnictví, si Rothbard uvědomil a rozhodl se na něm postavit svou politickou filosofii svobody.²⁰ Jeho systém společenské etiky vychází z předpokladu, že se přirozená práva musí vztahovat na všechny lidi bez ohledu na čas a prostor. Z tohoto důvodu nepatří například právo člověka na vzdělání mezi přirozená práva, protože existuje mnoho míst, kde není možné tento nárok aplikovat na všechny lidi. Pouze ve skutečně svobodné bezstátní společnosti platí stejné pravidlo, jímž je přirozené právo na vlastnictví, pro celé lidstvo.²¹ Rothbard se zaměřuje na politickou filosofii. Věnuje se právům lidí dělat nebo nedělat různé věci a tomu, za jakých podmínek je možné proti vlastnickým právům lidí použít fyzické násilí. Říká například, že povinnost starat se o dítě nemůže být zákonem vymahatelná. Morálnost či nemorálnost této povinnosti je otázkou etiky.

V knize *Manifest svobody* Rothbard píše, že základ argumentu svobody tvoří uznání přirozených lidských práv člověka. Tato přirozená práva zahrnují jednak vlastnictví svého já, jednak vlastnictví hmotných statků, které člověk přetvořil svou prací. Ekonomie následně předkládá možnosti, jaké konkrétní následky může směna

¹⁹ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 11.

²⁰ Tamtéž, s. 72.

²¹ Tamtéž, s. 91–92.

a spolupráce lidí vyvolat.²² Hans-Hermann Hoppe k Rothbardově etice dodává, že „i primitivové a děti intuitivně rozumějí morální platnosti principu vlastnictví sebe sama a principu přivlastnění.“²³ To znamená, že lidé tyto předpisy přirozeně chápou a jednají v souladu s nimi. V případě, že by lidé odmítli vlastnická práva, mohou nastat dvě situace, a to komunismus nebo otroctví²⁴ (viz kapitolu 2.1).

2.1 Otázka vlastnictví a sebevlastnictví

Murray N. Rothbard vychází z axiomu svobodné lidské vůle, kdy si člověk plně uvědomuje možnost vybrat si svůj cíl, směr života a způsob svého jednání.²⁵ Jedná se o svobodu vůle, která není omezována druhými lidmi. Nikdo nemůže člověku říkat, jaké cíle a jaké prostředky si má zvolit. Lidská vůle je ze své podstaty nezcizitelná a nepřevoditelná, a v důsledku toho se jí nemůžeme dobrovolně vzdát ani nám nemůže být odcizena. Tento axiom vyvozuje z příkladu Robinsona, jenž se narodil bez vrozených znalostí a žije sám na pustém ostrově. Robinson si nejprve musí určit své cíle, naučit se, jak své potřeby pomocí přírodních zdrojů uspokojit, a pak vynaložit pracovní úsilí, aby zdroje proměnil do potřebné a jemu užitečné podoby. K tomu je zapotřebí, aby využil a zapojil rozum, který je lidskou přirozeností. Robinson dále odhaluje přirozený fakt, že jeho mysl vládne jeho tělu a jeho činnosti. Z toho Rothbard odvozuje teorii vlastnictví. Vlastnická práva se vztahují pouze na dospělé osoby, které jsou schopny používat rozum.²⁶ (viz kapitolu 2.1.2).

Člověk jako vlastník své práce může směřovat i tuto službu. Rothbard rozlišuje mezi převoditelnými statky včetně služeb člověka a jeho nepřevoditelnou vůlí. Jedinec se nemůže vzdát své budoucí vůle, protože ta se může v průběhu času změnit. Lidé jsou ve své podstatě nepředvídatelní, a proto člověk nemůže sám sebe prodat do trvalého „dobrovolného otroctví“. Jedinec nemůže být nucen dělat činnost, k níž se dřív zavázal, poté, co své rozhodnutí přehodnotil a rozhodl se práci nadále nevykonávat. Jakmile by byl někdo k výkonu práce přinucen, jednalo by se o otroctví.²⁷ Rothbard dodává, že ve

²² ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 10.

²³ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 17.

²⁴ Jediné ospravedlnitelné otroctví je podle Rothbarda to, kdy je zločinec nucen pracovat pro žalobce, aby splatil dluh, kterého se na něm dopustil krádeží. Tamtéž, s. 134.

²⁵ Tamtéž, s. 78–79.

²⁶ Tamtéž, s. 79, 145.

²⁷ ROTHBARD, Murray. *Zásady ekonomie: od lidského jednání k harmonii trhů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-27-8. S. 113.

skutečnosti nic jako „dobrovolné otroctví“ neexistuje, neboť pokud se osoba podrobuje vůli svého pána dobrovolně, není otrokem.²⁸

V každé společnosti čili i v té libertariánské existují osoby se sklony k zločinům, tudíž není možné od sebe oddělit právo na vlastnictví a právo na jeho obranu. Jakmile by měl člověk právo vlastnit sebe sama a svůj majetek, ale bylo by mu odepřeno právo na sebeobranu, znamenalo by to, že daná osoba nedisponuje absolutním právem k majetku. Na základě toho formuluje Rothbard základní axiom svého etického systému, jímž je axiom neagrese. Tímto principem je myšleno, že žádný jedinec nebo skupina lidí nesmí zaútočit na osobu jiného člověka či na jeho vlastnictví hmotných statků. Z vlastnického práva dále vyvozuje právo najmout si někoho na ochranu. Tyto služby by ve skutečně svobodné společnosti poskytovaly soukromé firmy, nikoli stát. Ten totiž na jednu stranu zajišťuje obranu, ale na druhou stranu sám útočí na své obyvatele.²⁹

Zločinec je každý jedinec, který napadne jinou osobu nebo její majetek. Pachatel jednak porušuje svobodu oběti, neboť získává kontrolu nad jejím přirozeným vlastnictvím, jednak se dostává do rozporu s vlastní lidskou přirozeností. Člověk totiž může žít pouze prostřednictvím vlastní výroby a směny produktů. Nemůže parazitovat na ostatních lidech.³⁰

Nabízí se otázka, jakým způsobem a do jaké míry je možné zločince trestat. Ochrana vlastnictví je omezena jednak principem neútočení, jednak přiměřeností trestu. Osoba při sebeobraně nesmí porušit přirozená práva viníka ani nikoho dalšího. Rothbard navrhuje princip, podle něhož „zločinec nebo útočník ztrácí svá vlastní práva v té míře, v jaké o ně připraví jiného člověka.“³¹ Toto pravidlo stanovuje maximální možný trest (viz kapitolu 2.2.1), který může být na pachatele uvalen, aniž by se z oběti stal agresor. Jakmile žalobce poruší tato dvě omezení, stává se z něj také zločinec, který bude za svůj čin stíhán. V libertariánské společnosti by platilo, že žalobce může požadovat trest přiměřený rozsahu útoku, může jej dobrovolně prominout nebo dovolit zločinci se z trestu vykoupit.³²

Rothbard dokazuje, že koncept přirozených práv je jako jediný schopen obhájit zásadu neútočení. V případě, že by člověk nebyl majitelem svého těla a svých statků, mělo by to negativní důsledky. Prvním z nich je komunismus, kde každá osoba vlastní

²⁸ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 89.

²⁹ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 69–70.

³⁰ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 98.

³¹ Tamtéž, s. 129.

³² Tamtéž, s. 137.

část všech ostatních lidí. Jestliže na světě existuje osm miliard lidí, každý člověk je majitelem jedné osmimiliardtiny každého člověka. Nikdo není stoprocentním vlastníkem sebe sama. Druhou možností je otroctví neboli stav, kdy jedna skupina lidí vlastní jinou skupinu.³³ S těmito situacemi se pojí řada problémů, na něž Rothbard upozorňuje.

Komunismus spočívá ve spoluvlastnictví všech lidí každým člověkem na světě. Hans-Hermann Hoppe ve své knize píše, že tato alternativa je sice univerzální, ale má podstatně vážnější nedostatky.³⁴ Rothbard této možnosti vytýká její absurditu, kdy člověk nevlastní sám sebe, ale je vlastníkem části ostatních jedinců. Dalším nedostatkem je fakt, že v takovéto společnosti lidé nemohou učinit žádné rozhodnutí, protože by k tomu byl zapotřebí souhlas všech lidí na světě. Tato nemožnost cokoliv udělat by způsobila jediné, a to vyhynutí lidské rasy. Dále poukazuje na skutečnost, že kontrola systému by musela být přenechána určité skupině lidí, a tím pádem by se tato možnost transformovala na možnost druhou.³⁵

Druhá alternativa vyplývá z toho, že jedna osoba je považována za majetek druhé osoby. V takovéto společnosti vzniká třída vykořisťovatelů a vykořisťovaných, přičemž právem být lidmi disponuje pouze skupina první. Druhé třídě je toto právo odepráno a je s ní zacházeno jako s otroky.³⁶ Z tohoto důvodu se nejedná o spravedlivou situaci, neboť právo není aplikováno stejně na všechny lidi, není tedy univerzální.

Na základě výše uvedené teorie vlastnictví chápe Rothbard stav svobody jako takovou situaci, v níž nedochází k zasahování do vlastnických práv člověka.³⁷ Kritici namítají, že jedinec nemůže být opravdu svobodný, když je mu bráněno „svobodně“ napadnout jinou osobu nebo její statky. Rothbard definuje svobodu jako absenci útoku na osobu či majetek. „Svoboda“ poškozovat druhé není skutečnou svobodou, protože by připouštěla omezení svobody druhého jedince nakládat s tím, co vlastní, jak se mu zlíbí. Moc napadat druhé lidi by proto ve svobodné společnosti nebyla dovolena.³⁸

³³ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 47–48.

³⁴ HOPPE, Hans-Hermann. *Demokracie, anarchie a omyly ekonomie*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-87197-23-3. S. 137.

³⁵ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 93–94.

³⁶ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 47.

³⁷ Tamtéž, s. 63.

³⁸ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 90–91.

2.1.1 Nabývání soukromého majetku

Soukromé vlastnictví je spojeno s právem nakládat s ním dle své libovůle. Člověk může majetek kdykoliv opustit, vzdát se jej. Jedinec nemůže být nucen vlastnit něco, co nechce.³⁹ Člověk může soukromé vlastnictví získat buď přivlastněním nikým dříve nevyužívaných přírodních zdrojů, které byly objeveny a přetvořeny prací člověka, nebo dobrovolnou směnou. Směna je vedle výroby druhou nutnou činností pro uchování lidského života, zvýšení produktivity a zlepšení životní úrovně všech aktérů transakce⁴⁰, a proto hraje v životě lidí důležitou a nezastupitelnou roli. Umožňuje, aby se každý jedinec specializoval na výrobu určitého produktu, nemusel si sám obstarávat vše potřebné a mohl tak snáze uspokojit své potřeby. Robinson by se například soustředil na lov ryb a Pátek na pěstování pšenice. Směna může proběhnout pouze za předpokladu, že s transakcí dobrovolně souhlasí obě zúčastněné strany. Je důležité dodat, že se nejedná o směnu ryb za pšenici, ale o legitimní převod majetkových práv k rybám za vlastnická práva k pšenici a naopak.⁴¹ Člověk se tak dobrovolně vzdává vlastnického práva k určité věci ve prospěch někoho jiného.

Dalším možným způsobem, jak oprávněně nabýt bohatství, je dědictví nebo dar. Dárce v tomto případě od druhé osoby nezíská žádný statek ani službu, ale psychické uspokojení. V knize *Manifest svobody* si Rothbard pokládá otázku, zda je spravedlivé, aby byl někdo bohatý jen díky narození do bohaté rodiny. Člověk se o to nezasloužil vlastním přičiněním. Odpověď vychází z majetkových práv dárce. Jelikož je dárce vlastníkem svého majetku, může ho libovolně darovat komukoli.⁴²

Rothbard se v souvislosti s uzavíráním smluv věnuje také jejich vymahatelnosti. Odmítá a zároveň uvádí na pravou míru názory mnohých libertariánů, podle nichž je každá smlouva, jež je uzavřena ve svobodné společnosti, právně vymahatelná. Toto stanovisko Rothbard neuznává a tvrdí, že vymahatelné jsou pouze ty smlouvy, kde dochází v důsledku nedodržení dohody jedné ze stran ke zcizení majetku (k implicitní krádeži) druhé strany. Z tohoto důvodu patří podvod ke krádeži, neboť jeden z účastníků dohody přijme peníze, ale nedodrží svou část smlouvy (např. nedodá zboží, které měl).⁴³ Jako příklad implicitní krádeže uveďme kontrakt dvou jedinců: Osoba A uzavře s osobou

³⁹ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 61.

⁴⁰ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 83.

⁴¹ Tamtéž, s. 83.

⁴² ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 63.

⁴³ ROTHBARD, Murray, pozn. 27, s. 120–121.

B dohodu, že osobě B půjčí peníze, které navrátí za jeden rok. Osoba A peníze skutečně půjčí, ale B se rozhodne, že je nevrátí. V tomto případě se jedná o implicitní krádež, jelikož osoba B odcizila A peníze, a proto je daná smlouva vymahatelná.

Na druhou stranu Rothbard vysvětluje, že pouhý slib a očekávání nemůže vést k vynutitelnému převodu majetkového nároku, protože jeho následkem nevzniká implicitní krádež.⁴⁴ Pro lepší pochopení uvedme následující situaci: Osoba A slíbí, že osobě B půjčí na nový počítač peníze, které budou navraceny do jednoho roku. Osoba A si půjčku na poslední chvíli rozmyslí a peníze osobě B neposkytne. Tato smlouva není vymahatelná, jelikož se jedná o slib, jenž nezavazuje daný čin vykonat a jenž je možné vzít zpět. Lze pouze předpokládat, že je morální povinností osoby A tento slib dodržet. V případě, že B již vznikly určité náklady, nemá A povinnost tyto výdaje zaplatit. Jedná se pouze o riziko, které osoba B podstoupila a s nímž měla dopředu počítat. Vzniklé náklady představují pro osobu B v podstatě trest za přílišnou důvěru, kterou vkládala do osoby A. Svět je riskantní a někteří jedinci bohužel neumějí tak dobře odhadnout budoucí jednání druhých lidí.⁴⁵ Této situaci se dá předejít tzv. zárukou plnění. Osoba B by mohla po A požadovat zaplacení určité částky, jakmile nedodrží část svého slibu. K tomu by bylo zapotřebí uzavřít smlouvu s tímto dodatkem, s nímž musí obě strany souhlasit.⁴⁶

2.1.2 Práva dětí a práva rodičů

Každý člověk má vlastnické právo ke svému tělu a k panenské půdě, kterou prostřednictvím své práce transformuje v užitečné statky. Otázkou zůstává, v jakém momentě člověk toto vlastnické právo získává. Rothbard nachází odpověď v myšlenkách Johna Locka, podle kterého se dítě nerodí jako plnoprávná bytost, ale jako potenciální vlastník sebe sama. Děti jsou po narození na určitou dobu pod vládou svých rodičů.⁴⁷ Rothbard vyvozuje, že právo na přirozené vlastnictví sebe sama se vztahuje pouze na dospělé osoby, které jsou schopny používat vlastní rozum. Pouze díky rozumu je člověk schopen stanovit si cíle a naučit se své potřeby uspokojit.

V souvislosti s právy dětí se Rothbard věnuje otázce legality, nikoli morálnosti interrupce. Nejčastější argument proti potratům zní, že se jedná o vraždu. Tento názor je založen na tvrzení, že plod se stává lidskou bytostí v okamžiku početí, a v důsledku toho

⁴⁴ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 180–182.

⁴⁵ ROTHBARD, Murray, pozn. 27, s. 121.

⁴⁶ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 183–184.

⁴⁷ Locke in ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 145.

by interrupce znamenala zavraždění člověka. Protiargumenty namítají, že plod je člověkem až po narození. Dohady o tom, kdy začíná lidský život⁴⁸, jsou v otázce legality potratů dle Rothbarda nepodstatné. Naopak důležité je zamyslet se nad tím, zda by měl být potrat považován za vraždu. Při této otázce musíme mít stále na paměti absolutní právo člověka na sebevlastnictví. Jestliže se žena rozhodne podstoupit interrupci, nemůže jí v tom nikdo zabránit, jelikož je jedinou skutečnou majitelkou svého těla. Potrat pouze představuje odstranění parazitující entity z ženského těla.⁴⁹ Již výše bylo uvedeno, že žádný člověk nemůže parazitovat na ostatních lidech. Tato skutečnost se týká jak dospělých lidí, tak nenarozených dětí.

Hans-Hermann Hoppe k otázce interrupce v souvislosti s Rothbardovou teorií vlastnictví dodává, že jakmile se vlastník nějakého území rozhodne tento zákaz uplatnit na svém majetku (např. soukromá nemocnice), neexistuje nic, co by mu v tom mohlo zabránit. Majitel má také právo ukončit pracovní poměr s osobou, jež má na potraty rozdílný názor.⁵⁰

Po porodu se stává matka (i otec coby stvořitel) na základě prvotního přivlastnění oprávněným vlastníkem dítěte. Pokud by se jim někdo snažil dítě odebrat, jednalo by se o porušení jejich přirozených vlastnických práv. Toto vlastnictví je chápáno jako poručnictví a je samozřejmě pouze dočasné a omezené. Narozené dítě jakožto potenciální dospělý jedinec je nositelem práva na vlastnictví svého já. Jakmile by tomu tak nebylo, nastala by situace, kdy by rodiče vlastnili své dítě do konce jeho života a měli by zároveň právo používat násilí. Žádný rodič nemá zákonnou povinnost se o své dítě starat. Přinucením zajišťovat dětem „životní minimum“ (tj. jídlo, oblečení apod.), porušujeme majetková práva rodičů. Rothbard říká, že „*jediná zákonná povinnost, již má jeden člověk vůči druhému, spočívá ve vzájemném respektování svých práv.*“⁵¹ Pravomocí nad dítětem disponují rodiče do té doby, dokud žije v jejich domě. V okamžiku, kdy dítě opustí své rodiče, se stává absolutním vlastníkem sebe sama, a to bez ohledu na věk.⁵²

Z faktu, že rodič je vlastníkem dítěte, vyplývá právo převést jej na jinou osobu. Člověk může dát dítě k adopci nebo ho prodat. Rothbard ukazuje, že obchod s dětmi existuje i v naší společnosti. Rozdíl spočívá v tom, že rodiče za děti nedostávají peníze,

⁴⁸ Rothbard souhlasí s katolickým názorem, že plod se stává člověkem v okamžiku jeho početí. ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 39.

⁴⁹ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 141.

⁵⁰ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 41.

⁵¹ Tamtéž, s. 148.

⁵² Tamtéž, s. 148–152.

ale předávají je zdarma monopolním agenturám. V důsledku tohoto výhradního práva dochází k „nedostatku zboží“. Ve skutečně svobodné společnosti by nechtěné děti našly svou novou rodinu mnohem rychleji, neboť by obchod s nimi nebyl regulován státními zásahy. Práva dětí jsou vládou porušována v mnoha oblastech. Jako příklad lze uvést povinnou školní docházku či zákony o zákazu dětské práce, které jim brání vydělávat si na svou obživu.⁵³

2.1.3 Lidská práva jako práva majetková

Mnoho myslitelů se zabývá tím, co to lidská práva jsou a jaká práva mezi ně patří. Podle Rothbarda jsou lidská práva zároveň práva majetková. Tyto dvě skupiny práv není možné od sebe oddělit. Tvrzení je vyvozeno z předpokladů, že (1) pouze člověk může nabývat vlastnická práva, takže majetková práva náleží výhradně lidským bytostem; a (2) vlastnictví sebe sama je jak majetkovým právem, tak „lidským právem“.⁵⁴ Nic takového jako právo na svobodu slova, svobodu shromažďování či svobodu tisku neexistuje. Ve skutečnosti jsou tato práva pouze právy vlastnickými.⁵⁵

Ve státě, který je majitelem všeho, není možné mluvit o právu na svobodu slova, svobodu shromažďování atd. jako o právech absolutních. Vezměme si jako příklad demonstraci, která se koná na silnici, jejímž vlastníkem není nikdo jiný než stát. V tomto případě může dojít ke konfliktu. Na jedné straně by stála policie, která dav rozežene, protože narušuje dopravu. Na straně druhé by byli daňoví poplatníci, již svými daněmi dotují tyto cesty, a tudíž mají nárok na jejich využívání. V důsledku toho není možné právo na shromažďování považovat za absolutní.⁵⁶ Jediné možné východisko tohoto zdánlivě neřešitelného problému spatřuje Rothbard v uvědomění si spojení mezi svobodou a majetkem. Tím se znovu vracíme k majetkovým právům, s nimiž se pojí právo uzavírat dobrovolné smlouvy a převádět majetek. Záleží pouze na majiteli daného pozemku, zda jej pronajme, či nikoli. Ve svobodné společnosti by platil princip „můj pozemek“, „moje pravidla“. Na mém pozemku nemá nikdo právo hovořit, uspořádat setkání, demonstrovat nebo stávkovat, pokud mu neudělím oprávnění tyto věci dělat.⁵⁷ Právo na svobodu tisku získá člověk tak, že napíše článek a prodá jej těm novinám, které

⁵³ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 152–155.

⁵⁴ Tamtéž, s. 161.

⁵⁵ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 65.

⁵⁶ ROTHBARD, Murray. *Ekonomie státních zásahů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-10-3. S. 373–374.

⁵⁷ CASEY, Gerard, pozn. 1, s. 73.

o něj budou mít zájem, právo na svobodu slova tím, že si pronajme prostor, kde mu budou lidé naslouchat apod. Lze říct, že člověk má také právo na bojkot, jestliže se nejedná o čin spojený s násilím, právo na podněcování k výtržnostem za podmínky, že jedinec s kriminálními aktivitami nemá nic společného⁵⁸, a právo na slovní urážky tj. pomluvy, jelikož pověst každého člověka je tvořena subjektivními názory druhých lidí. Nikdo nemůže vlastnit mysl jiných lidí, a proto je zákon o zákazu urážky na cti nelegitimní a nesmyslný.⁵⁹

Rothbard pro snazší pochopení uvádí ve svých knihách známý příklad soudce Holmese, jenž konstatuje, že nikdo nemá právo křičet „hoří“ v plném divadle, jestliže se nejedná o pravdivou informaci. Soudce Holmes se snažil touto situací ukázat, že žádné právo není absolutní. Dělá ovšem tu chybu, že příklad aplikuje na svobodu slova namísto práva na soukromé vlastnictví. Rothbard tento nedostatek opravil tím, že příklad správně analyzoval na základě vlastnických práv. Osoba, která zakřičí, je buď majitel divadla, nebo divák. Jakmile by se jednalo o majitele, spáchal by podvod na návštěvnicích. Diváci si zaplatili za požitky z představení, které majitel vyrušil svým neopodstatněným výkřikem, a tím porušil jejich vlastnická práva. Je-li křičící osobou divák, porušil majetková práva jak vlastníka, tak ostatních diváků.⁶⁰ Z toho logicky vyplývá, že člověk způsobující falešný poplach je zločinec, protože porušil vlastnická práva ostatních lidí.

2.1.4 Požadavek rovnosti

Mnoho filosofů se domnívá, že spravedlivá společnost je ta, kde jsou si všichni lidé rovni. V takovéto společnosti by neexistovaly sociální ani ekonomické rozdíly. Cílem lidí by mělo být dosažení tohoto stavu. Například John Rawls (1921–2002) je přesvědčen, že lidé by si za závojem nevědomosti zvolili princip férové rovnosti příležitosti a princip diference (viz kapitolu 3.4). Podstatou principu diference je fakt, že nerovnosti mají být ku prospěchu nejhůře postavených lidí tedy maximalizace minimální pozice.⁶¹ Levicově orientovaní libertariáni se zabývají distribucí renty, kterou platí vlastníci půdy jako kompenzaci za přivlastnění si určité části přírodních zdrojů. Jejich názory se ovšem rozcházejí. Jedni zastávají stanovisko, že by renta měla být rozdělena rovně. Druzí

⁵⁸ CASEY, Gerard, pozn. 1, s. 73.

⁵⁹ ROTHBARD, Murray, pozn. 27, s. 124.

⁶⁰ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 65–66.

⁶¹ RAWLS, John. Rawlsovo pojetí – spravedlnost jako férovost. In: SWIFT, Adam. *Politická filozofie: Základní otázky moderní politologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 30–37. ISBN 80-7178-859-7. S. 33.

obhajují nerovné rozdělení, aby došlo k vyrovnání příležitosti vést dobrý život.⁶² Rothbard se touto problematikou zabýval a dospěl k zcela rozdílnému názoru.

Rothbard vychází z toho, že každý člověk má konkrétní a jedinečné vlastnosti tedy přirozenost.⁶³ Kdybychom chtěli zajistit rovnost, museli bychom tyto jedinečné charakteristické povahy potlačit a učinit z lidí zcela totožné bytosti. Tím bychom ovšem popřeli jejich lidskou přirozenost. Rozmanitost lidí by měla být naopak podporována, neboť vede k rozvoji produktivity a životního standardu. Rovnost příjmu je nemožný a nesmyslný cíl, protože lidé jsou rozptýleni v prostoru a jsou různorodí. Není možné dát dohromady všechno zboží a změřit úroveň příjmu, na jejímž základě by se stanovila nějaká rovná částka pro všechny. Státem nucené přerozdělování majetku za účelem dosažení rovnosti by nutně znamenalo nelegální zásah do soukromého vlastnictví lidí. Redistribuce bohatství by byla v rozporu s axiomem neagrese, který by v libertariánské společnosti platit. Snaha dosáhnout rovnosti má řadu negativních dopadů. Narušuje přízpůsobovací procesy volného trhu, snižuje motivaci lidí pracovat, tím i tvorbu kapitálu atd. Podobně nesmyslná je rovnost příležitostí, neboť se lidé rodí na různých místech světa a do různých rodin.⁶⁴ Podle Rothbarda bychom spíš měli říkat, že „*každý člověk by měl mít X, než prohlašovat, že „všichni lidé by měli mít stejné X.“*“⁶⁵ Neexistuje totiž žádná reálná možnost, jak stanovit podmínky tak, aby byly rovné pro všechny lidi na světě.

Jediná rovnost, kterou Rothbard obhajuje a uznává, vychází z teorie vlastnictví. Každý člověk má právo na sebevlastnictví a na vlastnictví statků, které získal legitimním způsobem. Nikdo nesmí žádnou osobu zbavit vlastnictví majetku bez jejího výslovného souhlasu.⁶⁶

2.2 Stát a svoboda

Murray N. Rothbard ve svém etickém systému vypracoval koncepci bezstátní společnosti. Jako jeden z nejvýznamnějších představitelů anarchokapitalismu je přesvědčen, že stát do našeho chování nemá, dokonce ani nesmí zasahovat. Na rozdíl od mnohých libertariánů, kteří připouštějí existenci tzv. minimálního státu (viz kapitolu 3.1), je Rothbard toho názoru, že politická moc je pro fungování společnosti zbytečná,

⁶² HRUBEC, Marek, a kol., pozn. 7, s. 255–257.

⁶³ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 45.

⁶⁴ ROTHBARD, Murray, pozn. 56, s. 340–343.

⁶⁵ Tamtéž, s. 344.

⁶⁶ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 64.

a dokonce škodlivá. Z tohoto důvodu je existence státu neslučitelná se základními principy spravedlnosti.

Lidé mylně věří v nutnost existence státu. Rothbard na jednu stranu uznává, že vláda samozřejmě vykonává mnoho funkcí, jež jsou nezbytné k zajištění přirozených práv lidí. Na druhou stranu ale ukazuje, že sám stát páchá agresi na svých občanech a bohužel neexistuje nikdo, kdo by je před ním ochránil, neboť si stát nárokuje monopol na soudní a policejní služby. Rothbard výstižně označil daně jako loupež, brannou povinnosti jako otroctví a války jako masové vraždy.⁶⁷ Jedná se o tři zločiny státu páchané na všech lidech. Tyto zločiny jsou legalizované zákonem, avšak legalizace zákonem ještě nečiní daná nařízení spravedlivými. Každý člověk se musí podřídit vůli státu, v němž žije. V případě odporu si stát jedincovu poslušnost vynutí násilím, na které má výhradní právo. Rothbard v teorii bezstátní společnosti vysvětluje, že soukromé agentury nabízející své služby na volném trhu mohou mnohem lépe zajistit bezpečnost a právní řád.

Rothbard se opírá o práci Franze Oppenheimera (1864–1943), německého sociologa, jenž dokázal, že existují pouze dva možné způsoby získávání bohatství. Jedná se o tzv. ekonomické a politické způsoby. Ekonomický způsob nabývání je pro člověka zcela přirozený, protože souvisí s výrobou a směnou zboží. Kdežto politické prostředky představují zabavení majetku lidí za pomoci síly a násilí.⁶⁸ Tato možnost je zcela neslučitelná s Rothbardovým pojetím přirozeného práva a je zároveň v rozporu s axiomem neagrese. O státu říká, že „(1) on a pouze on smí použitím násilí zasahovat do skutečných či potenciálních směn mezi ostatními lidmi a (2) on a pouze on získává příjmy z povinných odvodů, vynucovaných násilím.“⁶⁹ Stát je jediná organizace, jež disponuje monopolem na použití násilí, aniž by jej za to někdo stíhal. Ze státních zásahů do směny a trhu, z různých regulací a omezení vyplývá pouze fakt, že toto vměšování se do ekonomie nikdy nemůže vést ke zvýšení společenského užitku. Neboť zvětšení užitku je možné zaznamenat pouze na straně vládních úředníků. Státní zásahy snižují motivaci vyrábět a omezují potřebnou konkurenci. Dalším problémem je skutečnost, že stát své příjmy získává zdaněním od svých obyvatel, a to pod hrozbou tvrdých trestů.⁷⁰ Daně tak nejsou ničím jiným než zákonem legalizovanou krádeží a stát je zločinnou organizací. Z tohoto důvodu nemůže být vláda oprávněným majitelem žádných statků.

⁶⁷ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 41.

⁶⁸ ROTHBARD, Murray. *Anatomie státu*. Praha: Ramago.net, Ludwig von Mises Institut, 2011. ISBN 978-80-904861-2-6. S. 5.

⁶⁹ ROTHBARD, Murray, pozn. 56, s. 55.

⁷⁰ Tamtéž, s. 56.

Stát je skutečným vlastníkem svého území, a v důsledku toho je v jeho pravomoci stanovit pravidla pro lidi žijící v dané oblasti.⁷¹ Toto je pouze další důvod k tomu, proč nemůže být existence státu ospravedlnitelná. Výše uvedené tvrzení je v rozporu s teorií prvotního přivlastnění (viz kapitolu 3.3). Stát si totiž přivlastnil dané území násilím. Není možné, aby si zloděj tedy stát činil nárok na vlastnictví půdy. V souvislosti s tím si stát nemůže nárokovat území jiné země, kterou buď dobyl, nebo se kterou uzavřel dohodu o jejím připojení.⁷² Smlouva totiž, jak bylo uvedeno výše, znamená převod vlastnických práv k danému objektu, což v tomto případě není možné, jelikož ani jeden ze států není oprávněným vlastníkem daného prostoru.

V *Anatomii státu* Rothbard vyzdvihuje nesmyslnost tvrzení „my jsme vláda“ či že nás stát zastupuje. Svě vysvětlení demonstruje na příkladu genocidy Židů během druhé světové války. Jakmile by platil zmíněný výrok, „spáchali by Židé dobrovolnou sebevraždu“. Z tvrzení „my jsme vláda“ vyplývá, že vše, co bychom učinili druhým, by bylo pokládáno za spravedlivé a z jejich pohledu dobrovolné. Židé by tedy nebyli zavražděni nacistickou vládou, protože oni sami by byli zvolenou vládou.⁷³ Rovněž je absurdní mluvit o dobrovolném charakteru demokratického státu. Existence takové vlády je vždy podmíněna souhlasem většiny lidí, ale většina nejsou všichni. Není možné prohlašovat o člověku, jehož kandidát nevyhrál volby, že dobrovolně souhlasí s činností zvolené vlády.⁷⁴ Ani demokracie nepředstavuje spravedlivou společnost, protože většina utlačuje menšinu.

Rothbard se rozchází s mnoha filozofy i v otázce vzniku státní moci. Teorii společenské smlouvy, kterou ospravedlňoval například John Locke, Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), John Rawls (1921–2002) a Robert Nozick (1938–2002), striktně zamítá. I zde navázal na Franze Oppenheimera. Stejně jako produkce vždy předchází krádeži, tak předchází volný trh státu. Společenská smlouva je ve skutečnosti pouhým slibem, že se lidé v budoucnosti budou chovat nějakým způsobem. Jak bylo uvedeno výše, lidská vůle se může změnit. Z tohoto důvodu nemůže tato smlouva zavazovat další generace k jejímu dodržování.⁷⁵ Aby smlouva byla platná, museli by s jejím schválením souhlasit všichni lidé, což je nepravděpodobné. Pokud člověk jednou přijme tvrzení, že stát je oprávněn na základě společenské smlouvy poskytovat právní a bezpečnostní

⁷¹ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s.219–220.

⁷² ROTHBARD, Murray, pozn. 68, s. 24–25.

⁷³ Tamtéž, s. 3–4.

⁷⁴ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 211–212.

⁷⁵ Tamtéž, s. 195.

služby, nic mu nebrání rozšířit tuto smlouvu na další věci, jako jsou silnice, poštovní služby, sociální péče atd.⁷⁶ Rothbardovým alternativním vysvětlením je vytvoření státu prostřednictvím podrobování a vykořisťování.⁷⁷ Jedna skupina lidí si násilím podmanila skupinu druhou. V takovém státě vždy existuje třída vládnoucích a třída ovládaných. Aby si vykořisťovatelé udrželi moc a aby stát fungoval, musí si zajistit podporu většiny občanů. Nemusí se nutně jednat o aktivní nadšení, stačí pasivní rezignace.⁷⁸

Odpověď na otázku, jak docílit toho, aby poddaní akceptovali stát, úzce souvisí s ideologií. Lidé musí uvěřit v nezbytnost a legitimitu vlády. Za tímto účelem vláda využívá intelektuály a kontroluje prostředky propagandy. Cílem je veřejnost přesvědčit, že pouze stát může zajistit obecné dobro a veřejné blaho a že celá řada služeb by nebyla k dispozici, pokud by je vláda nenabízela.⁷⁹ Stát uděluje inteligenci výměnou za jejich služby různá privilegia (například vysoký příjem, prestiž, místo ve vládě). Dříve měla na starost formování názorů společnosti církev. Ta o svůj vliv postupem času přišla a roli musel převzít někdo jiný. Dnes toho stát dosahuje prostřednictvím vzdělávání a povinné školní docházky.⁸⁰

Existuje několik argumentů a metod, jak vláda spolu s intelektuály přiměla své občany pasivně následovat jejich myšlenky. Rothbard je v *Manifestu svobody* rozděluje na dvě části: „(1) vláda současných státních představitelů je nevyhnutelná, naprosto nezbytná a mnohem lepší než jakákoli nepopsatelná zla, která by se objevila, při jejím pádu; a (2) vládců státu jsou obzvláště skvělí, moudří a altruističtí lidé – mnohem skvělejší, moudřejší a lepší než jejich prostí poddaní.“⁸¹ Dalšími prostředky je vnucování přesvědčení, že vládce vládne z boží vůle či že je sám bohem, síla tradice, potlačení jedince a vyzdvihnutí kolektivnosti společnosti, vzbuzování pocitů viny, šíření strachu z jiných forem vlády nebo z bezvládí.⁸²

Existují pouze dvě možnosti vedoucí k zániku státu. Jsou jimi dobytí jiným státem nebo revoluce ze strany vlastních občanů. Stát se pro své vlastní dobro snaží lidem vnuknout myšlenku, že jakýkoli útok na jejich zemi je agrese namířená proti nim samotným. Problém nastává v momentě, kdy někdo odmítne svou vlast bránit. Stát odhalí svou pravou tvář a násilím donutí daného člověka buď narukovat, nebo na něj uvalí vazbu.

⁷⁶ CASEY, Gerard, pozn. 1, s. 7.

⁷⁷ ROTHBARD, Murray, pozn. 68, s. 6.

⁷⁸ Tamtéž, s. 6–7.

⁷⁹ CASEY, Gerard, pozn. 1, s. 63.

⁸⁰ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 217.

⁸¹ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 84.

⁸² Tamtéž, s. 79–84.

Armáda a branná povinnost jsou druh nevolnictví, neboť vlastníkem daného člověka je stát. Cílem vlády ve skutečnosti není bránit své obyvatele, nýbrž své vlastní zájmy. Jako důkaz uvádí Rothbard několik zločinů, které stát považuje za závažné a jejichž rychlé vyřešení je prioritou. Jedná se například o padělání peněz, neplacení daní, vlastizradu či dezerci.⁸³

2.2.1 Soudní a policejní služby

Právo na soukromé vlastnictví je neoddelitelné od práva na jeho ochranu. Každý člověk má právo bránit svůj majetek, a to za použití fyzické síly. Rothbard souhlasí s tvrzením, že v každé společnosti existují a stále budou existovat zločinci. Aby byla zachována svoboda každého člověka, a tím i právo na vlastnictví své osoby, je nutné zajistit vymahatelnost této svobody. Rothbard je odpůrcem státu. Stát je zločinec, který páchá agresi na svých občanech a sleduje pouze své vlastní cíle. Každá politická moc si nárokuje monopol na ochranu, ale bohužel neexistuje nikdo, kdo by chránil obyvatele daného území před útoky samotného státu.

Rothbard vypracoval teorii bezstátní společnosti, v níž by obranu soukromého vlastnictví zajišťovaly soukromé agentury na volném trhu. Lidé by měli možnost vybrat si agenturu, které by dobrovolně za její služby zaplatili. Nejednalo by se o násilné odebrání majetku ve formě zdanění, jako to činí stát. Ve svobodné libertariánské společnosti by se použití fyzické síly omezilo pouze na obranu proti útočníkům. Na volném trhu by konkurence mezi společnostmi nabízejícími ochranu vedla k efektivitě, nízkým cenám a vysoké kvalitě jejich služeb.⁸⁴

Kritici spatřují v této myšlence jeden podstatný nedostatek. Ptají se, jak by si ochranné služby poskytované na volném trhu mohli dovolit zaplatit chudí lidé. Rothbard se s touto výtkou vypořádal vskutku jednoduše. V každém státě je každý občan, a to bez výjimky, nucen platit daně, které slouží k financování policistů a soudců. Ať už se jedná o bohatého či nemajetného člověka, musí daně zaplatit, jinak by mu hrozilo odnětí svobody. V bezstátní společnosti by mohla být ochrana těmto jedincům poskytována zdarma, aby si například daná agentura zajistila dobrou pověst. Dále by mohly existovat soukromé charity poskytující neplacenou pomoc.⁸⁵

⁸³ ROTHBARD, Murray, pozn. 68, s. 20–21.

⁸⁴ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 274, 277.

⁸⁵ Tamtéž, s. 278.

Rothbard spatřuje hlavní rozdíl mezi státní obranou a obranou zajišťovanou soukromými agenturami v tom, že hlavním cílem veřejné policie je chytit a potrestat zločince. Navrácení ukradeného majetku je pro ně druhořadé. Ve skutečnosti je v případě krádeže nejdůležitější navrátit majetek oprávněnému vlastníkovi, přičemž uvalení trestu je sekundární. Přesně tímto způsobem by to fungovalo, pokud by obranné služby byly zajišťovány soukromými agenturami. V dnešní době vypadá proces následovně: policie chytí pachatele, postaví jej před soud a ten ho pošle do vězení. Vše je placeno z peněz oběti, která odvádí daně, jimiž se financuje policie a věznice. Stát žádným způsobem nenutí zločince odškodnit oběť.⁸⁶ Podle principu přiměřeného trestu by byl zločinec nucen navrátit nejen odcizený majetek včetně náhrady škody, policejních a soudních výloh, ale i stejnou částku, o kterou připravil svou oběť. Je možné říct, že osoba A, jež odcizila 50 000 Kč, je povinna vrátit osobě B těchto 50 000 Kč plus 50 000 Kč navíc, aby došlo na straně pachatele ke ztrátě stejných vlastnických práv. V případě, že by zločinec peníze utratil, měl by žalobce právo si osobu zotročit do té doby, dokud vzniklý dluh neodpracuje. V případech fyzického napadení by oběť měla právo způsobit agresorovi o něco větší újmu, než byla způsobena jí. Rothbard narazil na problém nejistoty a strachu, jimž je oběť vystavena. Zločinec dopředu ví, že jeho trest bude odvozen podle principu přiměřenosti, kdežto oběť o útoku nic netušila, a proto se nacházela v méně výhodné pozici. Z tohoto důvodu by žalobce mohl požadovat víc než dvojnásobek. Rothbard uznává, že je nemožné přesně říct, jak by takové odškodnění mělo vypadat.⁸⁷

Vedle policejních agentur by na volném trhu byly nabízeny i soudní služby. Soudního řízení se vždy účastní žalobce a obžalovaný. Hlavním úkolem soudu je zjistit, zda je obžalovaný skutečným pachatelem, či nikoli. Při vyšetřování nesmí být použito fyzické násilí proti nevinné osobě, dokud není ze zločinu usvědčena. V současné době policisté například odposlouchávají hovory podezřelého jedince nebo jej drží ve vazebním vězení, což není nic jiného než porušení jeho práv. Za předpokladu, že se prokáže nevina daného jedince, jsou samotní policisté agresory, kteří musí být za svůj čin potrestáni. V libertariánské společnosti by se policisté a soudy museli řídit principem přiměřeného útoku. Obžalovaný také nesmí být nucen zúčastnit se soudního přelíčení. Žalobce jej pouze informuje o dané skutečnosti. Poté záleží na dané osobě, zda se k soudu dostaví.⁸⁸

⁸⁶ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 134–135.

⁸⁷ Tamtéž, s. 134–137.

⁸⁸ Tamtéž, s. 132.

Aby se předešlo nekonečným odvoláním, musí existovat určitá krajní mez. V libertariánské společnosti by byl povolen dvouúrovňový systém odvolání, neboť každý soudní spor se týká dvou stran – žalobce a obžalovaného.⁸⁹ Jestliže se dva soudy shodnou na stejném rozhodnutí, stává se jejich verdikt závazným. V případě rozporu vyřeší spor odvolací soud, jež si soukromé soudy zvolí dle svého vlastního uvážení.⁹⁰

Rothbardova teorie o poskytování policejních a soudních služeb na volném trhu čelí ostré kritice. Odpůrci se domnívají, že soukromé agentury mohou zneužít svou moc, napadat majetek svých klientů a rozšiřovat pole své působnosti. Ani tato námitka nebyla schopna dokázat nefunkčnost libertariánské společnosti. Rothbard ví, že mezi lidmi budou stále existovat zločinci, a počítá i s tím, že soukromé agentury se mohou změnit v kriminální. Jádrem věci spočívá v tom, že v bezstátní společnosti neexistuje organizovaný státní aparát, prostřednictvím kterého by policie či soudy mohly útočit na soukromé vlastnictví lidí. Bylo by pro ně nesmírně obtížné, aby se zmocnily moci a používaly ji k vládnutí. Navíc by existoval systém vah a protivah.⁹¹ Ten by zajišťoval svobodnou konkurenci policejních a soudních agentur, jež by se společně ve vlastním zájmu postavily agentuře, která by se rozhodla zneužít svou moc.

2.2.2 Armáda a branná povinnost

V souvislosti se svobodou kritizuje Rothbard státní armádu. Armáda a branná povinnost nejsou nic jiného než nucené otroctví. Problém spočívá v tom, že člověk není vlastníkem sebe sama, jeho skutečným majitelem je stát. Ten mu nařizuje, aby svůj život vystavil nebezpečí a zároveň aby zabíjel jiné lidi.⁹² Pro pochopení tohoto Rothbardova stanoviska je nutné zjistit, k čemu je podle státu armáda potřebná a k čemu je opravdu využívána.

Stát tvrdí, že bez armády by bylo těžké, ba dokonce nemožné chránit své území před útoky ostatních zemí. Úlohou armády je obrana země. K tomu je často zapotřebí branná povinnost, neboť by nebyl nikdo, kdo by šel v případě nebezpečí dobrovolně bojovat. Tato odpověď není pro Rothbarda uspokojující, protože je v rozporu nejen s konceptem sebevlastnictví, ale i s axiomem neagrese. Nikdo nemůže být nucen poskytovat ochranu někomu jinému. Rothbard navrhuje zcela jednoduché řešení. Stejně

⁸⁹ ROTHBARD, Murray, pozn. 56, s. 81.

⁹⁰ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 287.

⁹¹ ROTHBARD, Murray, pozn. 56, s. 82–83.

⁹² ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 107.

jako by byly na volném trhu nabízeny policejní a soudní služby, bylo by možné si takto najmout i vojáky.⁹³ Další otázka k zamyšlení, která se nabízí, se týká trestů za dezerci. Armáda je povolání, které neumožňuje odejít ze služby dřív, než si voják odslouží určitou dobu. Pokud tak neučiní, hrozí mu například tvrdý trest v podobě odnětí svobody. I zde se lze odkázat na sebevlastnictví a nezcizitelnou lidskou vůli, která se může měnit. Jestliže se člověk rozhodne, že do armády nechce vstoupit či z ní chce odejít, nikdo nemá právo jej k tomu nutit nebo mu v jeho rozhodnutí bránit.⁹⁴

Zbývá zodpovědět, co je skutečným úkolem armády. Již bylo uvedeno, že se vláda koncentruje na vlastní cíle a uspokojení svých potřeb. Stát prostřednictvím armády rozpíná svou moc. Tím, že státy vstupují do válek, mají možnost rozšířit své území a zároveň zvýšit svůj vliv.⁹⁵ Toto je dle Rothbarda skutečná funkce armády.

Z výše uvedeného lze vyvodit tři vlastnosti státní armády, které dokazují její nelegitimní existenci. Armáda je financována z peněz daňových poplatníků, má stejně jako vláda monopol na násilí a je to prostředek sloužící k rozšíření území a moci daného státu.

⁹³ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 108–109.

⁹⁴ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 184.

⁹⁵ ROTHBARD, Murray, pozn. 68, s. 21–22.

3 Rothbard a současná politická filosofie: srovnání

Tato kapitola se bude zabývat srovnáním Rothbardovy teorie s myšlenkami jiných filosofů. V jednotlivých podkapitolách budou nejprve vysvětleny postoje daných filosofů k vybraným problematikám. Následně budou dány do kontrastu s Rothbardovými názory. Kapitola je rozdělena do pěti podkapitol s názvy *Rothbardovo a Nozickovo pojetí státu*, *Negativní svoboda*, *Prvotní přivlastnění půdy*, *Rawlsova koncepce spravedlnosti jako férovosti* a *Spravedlivé smlouvy*.

3.1 Rothbardovo a Nozickovo pojetí státu

V této podkapitole bude rozebráno pojetí státu z pohledu Rothbarda a Roberta Nozicka (1938–2002). Oba političtí filosofové jsou zástupci pravicového libertarianismu. Navzdory tomu, že se v mnohém shodují, jejich názory na jakoukoli ospravedlnitelnou formu státu se rozcházejí. Robert Nozick vydal v roce 1974 knihu *Anarchy, State and Utopia*⁹⁶, která je jednak kritikou Rawlsova pojetí spravedlnosti jakožto férovosti (viz kapitolu 3.4), jednak obhajobou minimálního státu. Rothbard i Nozick vidí spravedlnost v možnosti člověka disponovat právem na vlastnictví sebe sama a hmotných věcí. Od tohoto práva, které je vlastní všem lidem, se odvíjí všechna ostatní práva. Oba filosofové vycházejí z teorie prvotního přivlastnění Johna Locka.⁹⁷

Nozickova kniha začíná větou: „*Jednotlivci mají svá práva a ostatní lidé nebo skupiny lidí jim nesmí dělat nic, co by tato práva porušovalo.*“⁹⁸ S tímto tvrzením by souhlasil i Rothbard, neboť svoboda pro něj znamená stav, kdy nedochází k zasahování do vlastnictví osob. Nozick pokračuje tím, že „*nezadatelnost a dalekosáhlost těchto práv vzbuzuje otázku, co všechno – pokud vůbec něco – smí stát a jeho úředníci dělat.*“⁹⁹ Otázkou po legitimních funkcích státu se zabýval také Rothbard, který dospěl k závěru, že spravedlivá společnost je pouze a jedině společnost bez státu. Tudíž neexistují žádné ospravedlnitelné pravomoci vlády. Vše, co stát činí, je v rozporu s právem na vlastnictví a s principem neagrese. Nozick souhlasí s názorem, že stát nerespektuje lidská práva. Píše, že „*jednotlivci jsou cíli, nikoli pouze pouhými prostředky; nesmí být obětováni nebo*

⁹⁶ Česky: *Anarchie, stát a utopie*, Praha, Academia, 2015.

⁹⁷ John Locke se teorií prvotního přivlastnění zabývá v knize *Second Treatise of Government* (1689) v páté kapitole. Česky: *Druhé pojednání o vládě*, Pátá kapitola, s. 44–58, Praha, Svoboda, 1992.

⁹⁸ NOZICK, Robert. *Anarchie, stát a utopie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2509-8. S. 11.

⁹⁹ Tamtéž, s. 11.

využití k dosažení cílů někoho jiného bez jejich souhlasu.“¹⁰⁰ Toto pravidlo stát porušuje přerozdělováním majetku bohatých, prostřednictvím něhož se snaží dosáhnout zlepšení situace chudých lidí. Jedná se o nelegitimní zásah do soukromého majetku občanů. Cílem státu by nemělo být dosažení spravedlivého rozdělení. Naopak by se měl starat o to, aby lidé neohrožovali sami sebe navzájem.

Stoupenci libertarianismu striktně odmítají tři druhy zákonů a opatření stanovené státem. Jedná se o paternalistické zákony (tj. zákony, jež brání člověka před sebou samým – například zákony o povinném očkování, používání bezpečnostních pásů v autech), moralistické zákonodárství a přerozdělování bohatství. Paternalismus je chybný, neboť omezuje volbu člověka podstoupit jím zvolená rizika.¹⁰¹ V případě moralistického zákonodárství vidí Rothbard zásadní nedostatek v tom, že přinucením jednat morálně zbavíme jedince svobody vybrat si dobrovolně buď morální, nebo nemorální jednání. Zbavíme-li člověka svobodné volby, nutíme jej jednat podle nařízení někoho, kdo stojí nad ním. V tomto případě se jedná o stát.¹⁰² Stát nemá právo zakazovat pornografii, užívání narkotik ani pití alkoholu, neboť tím omezuje svobodu člověka. Myšlenka přerozdělování je nesprávná z toho důvodu, že vláda nesmí nikomu nařídít, aby část svého majetku odevzdal státu. Nesmí nikoho přinutit poskytnout pomoc druhým.¹⁰³ Zásah do vlastnictví člověka by porušoval právo dané osoby vlastnit své statky a zacházet s nimi podle vlastního uvážení.

Viděli jsme, že si oba filosofové pokládali otázku, zda by měl stát existovat. Oproti Rothbardovi se Nozick domnívá, že by určitá forma státu být měla. Stát, jehož existenci Nozick připouští, se nazývá minimální stát neboli stát jako noční hlídač. Úkolem tohoto státu je chránit své občany proti agresí, tím pádem zajišťovat mír, a prosazovat smlouvy.¹⁰⁴

Aby mohl být vyřešen výše uvedený spor mezi Nozickem a Rothbardem, je důležité zaměřit se na to, jakým způsobem stát vzniká. Teorii společenské smlouvy, kdy se lidé sejdou a domluví se na zřeknutí svých určitých práv ve prospěch vlády, která jim bude na oplátku poskytovat ochranu a mnoho dalšího, shledává Rothbard jako mylnou. Důvodů je hned několik. Aby tato smlouva byla nelegitimní, stačí, pokud alespoň jeden člověk

¹⁰⁰ NOZICK, Robert, pozn. 98, s. 46.

¹⁰¹ SANDEL, Michael. *Spravedlnost: Co je správné dělat*. 1. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3065-6. S. 69–70.

¹⁰² ROTHBARD, Murray, pozn. 56, s. 335–337.

¹⁰³ SANDEL, Michael, pozn. 101, s. 70.

¹⁰⁴ NOZICK, Robert, pozn. 98, s. 11.

s daným rozhodnutím nesouhlasí. Je nepravděpodobné, že by se všichni lidé na této záležitosti shodli. Mnozí obhájci společenské smlouvy věří v její vynutitelnost, protože je založena na slibu. Jak bylo vysvětleno, samotný souhlas nestačí, a navíc se lidé ani nemohou dobrovolně vzdát svých práv ve prospěch někoho jiného. Dalším nedostatkem je předpoklad, že je smlouva závazná navěky (viz kapitolu 2.1.1). Dle Rothbarda stojí za vznikem státu agrese, které se dopustila jedna skupina lidí na skupině druhé. Násilím si vládnoucí třída podrobila obyvatele daného území a prostřednictvím církve a intelektuálů se udržuje u moci.¹⁰⁵ Svou teorii Rothbard staví na historii snad každého státu. Nozick klasickou teorii společenské smlouvy také odmítá. Na rozdíl od Rothbarda tvrdí, že minimální stát vzniká v momentě, kdy lidé jednají racionálně v přirozeném stavu a postupně dospívají k zjištění, že jejich vlastní práva mohou být lépe chráněna určitým státem.¹⁰⁶ Vznik státu vidí jako přechod od přirozeného stavu k ustavení dominantní agentury. Tato agentura se postupně přemění v ultraminimální stát, přičemž poslední fázi vývoje je stát minimální. Celý proces je výsledkem působení neviditelné ruky.¹⁰⁷ To znamená, že vznik státu nebyl plánovaný. Lidé s jeho vytvořením nepočítali. Bohužel, jak Rothbard upozorňuje, Nozick neopírá svůj názor o žádný skutečný důkaz. Neposkytuje žádný příklad vývoje státu, jenž by odpovídal jeho teorii.¹⁰⁸ A to nutně vede ke zpochybnění.

Nozick vychází z Lockova přirozeného stavu, v němž mají všichni lidé právo bránit své tělo a svůj majetek před agresí ostatních lidí. Lidé by postupně docházeli k závěru, že sdružení je schopno jim zajistit lepší ochranu a že ještě efektivnější je najmout si na tuto práci nějakého člověka či profesionální agenturu. Tím by navíc došlo k dělbě práce. Nozick očekává, že agentury by jednaly neagresivně a morálně, tedy v mezích přirozeného práva. Také předpokládá, že by po svých klientech požadovaly zřeknutí se práva na individuální odplatu. Agentura by tak mohla odmítnout chránit člena před útokem, jež by soukromá odveta způsobila.¹⁰⁹ Rothbard k této domněnce dodává, že záleží pouze na dané agentuře, zda by na tomto požadavku trvala. Myslí si ovšem, že by takto agentury nejednaly. Konkurenční agentury, které práva svých zákazníků neomezují, by je na volném trhu porazily, a to by vedlo k jejich zániku.¹¹⁰ Na druhou stranu je nutné

¹⁰⁵ ROTHBARD, Murray, pozn. 68, s. 6.

¹⁰⁶ NOZICK, Robert. Distribuční spravedlnost. In: KIS, János. *Současná politická filosofie*. 1. Praha: Oikoymenh, 1997, s.205–237. ISBN 80-86005-60-7. S. 31.

¹⁰⁷ NOZICK, Robert, pozn. 98, s. 13.

¹⁰⁸ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 279.

¹⁰⁹ NOZICK, Robert, pozn. 98, s. 27–34.

¹¹⁰ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 282.

dodat, že samotný vznik agentur Rothbard nijak neodsuzuje. Ve svobodné společnosti by na volném trhu tato sdružení existovala a poskytovala lidem své služby.

Druhým krokem vedoucím k minimálnímu státu je vydobytí dominantního postavení jedné agentury v určité oblasti. S tím úzce souvisí tři možnosti, jak mohou jednotlivé bezpečnostní agentury řešit spory mezi svými členy. 1) Jedna agentura vyhraje spory, a tím pádem se k ní přidávají lidé z poražených agentur, neboť ty jim nadále nejsou schopny poskytnout dostatečnou ochranu. 2) Jedno sdružení má moc nad jednou částí území, druhá ji uplatňuje jinde. Agentury vyhrávají boje v blízkosti centra své moci. Tím dochází k vymezení území a hranic. Lidé se mohou buď přestěhovat tam, kde sídlí jejich agentura, nebo přejdou ke sdružení nacházející se v místě jejich bydliště. 3) Agentury spolu často bojují, ale ani jedna není vítězem. Postupně dojdou ke zjištění, že výhodnější bude ustanovit jednoho rozhodčího, jehož verdikt budou respektovat. Z toho Nozick vyvozuje vznik jednoho jednotného právního systému, jehož součástí jsou všechny agentury.¹¹¹ Rothbard upozorňuje, že se Nozick v případě 1) a 2) dopouští závažné chyby. Agentury používají fyzickou agresi, což je v rozporu s Nozickovým předpokladem o neagresivním a morálním fungování agentur. Dodává, že by k bojům nedocházelo, protože by tak agentury přicházely o klienty. Třetí možnost mylně vidí všechny odvolací soudy a rozhodčí jako součást jednoho soudního systému. Rothbard tuto domněnku vyvrací a ukazuje, že i dnes existuje mnoho rozhodčích, mezi nimiž si lidé mohou vybírat.¹¹²

Třetí fází vývoje je stát ultraminimální. Tento stát vytlačí ostatní sdružení, nicméně poskytuje ochranu pouze zákazníkům, kteří si za ni zaplatí. Dominantní sdružení má moc zakazovat individuální odpověď na agresi, a tím získává monopol nad použitím síly na celém svém území.¹¹³ Tímto zákazem porušuje ultraminimální stát právo každého člověka na obranu proti útoku a zároveň zbavuje nezávislé agentury moci bránit své klienty. Tato fáze je v rozporu s Nozickovým tvrzením, kdy předpokládá mírové řešení konfliktů.¹¹⁴ Rothbard je přesvědčen, jak bylo uvedeno výše, že by se jednotlivá sdružení postavila proti agentuře, která by se snažila zvětšit svou moc a jež by porušovala práva lidí (viz kapitolu 2.2.1). Z toho vyplývá, že by ke vzniku ultraminimálního státu vůbec nedošlo.

¹¹¹ NOZICK, Robert, pozn. 98, s. 32–33.

¹¹² ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 282–283.

¹¹³ NOZICK, Robert, pozn. 98, s. 42.

¹¹⁴ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 285–286.

Jelikož ultraminimální stát znemožňuje nezávislým jednotlivcům právo na obranu, musí jej těmto lidem poskytnout sám. Nucené připojení nezávislých jedinců k této formě státu je vysvětleno tím, že lidem bude kompenzována způsobená újma. Princip kompenzace říká, že člověku může být určité potenciálně nebezpečné jednání zakázáno pod podmínkou, že škoda, kterou zákaz vyvolá, bude jedinci následně nahrazena. Tak se pomalu ultraminimální stát mění ve stát minimální.¹¹⁵ Nozick vysvětluje, že „*legitimní pravomoci ochranného sdružení jsou totiž pouhým souhrnem individuálních práv, která na něj jeho členové nebo klienti převádějí.*“¹¹⁶ Tímto způsobem ospravedlňuje skutečnost, že stát disponuje lidskými právy. Minimální stát se tak dostává do rozporu s přesvědčením o nezcizitelnosti a nepřevoditelnosti individuálních práv. Další závažný problém tkví v uznání státního monopolu na zajišťování obrany. Jakmile k tomu dojde, nic nezabrání minimálnímu státu v rozšiřování pole své působnosti. Stát jako noční hlídač se časem promění v maximální stát. Rozdíl mezi Rothbardovou a Nozickovou teorií je mimo jiné patrný v otázce zdanění. Rothbard odmítá zdanění jako takové, neboť se jedná o krádež. Nozick ospravedlňuje daně, které slouží k zajišťování obranné služby. Všechny ostatní jsou neoprávněným zásahem do vlastnických práv lidí.

3.2 Negativní pojetí svobody

Existuje mnoho různých pojetí svobody. V životě každého člověka hraje svoboda významnou roli a proto je také nejvyšším cílem politické filosofie. Mnozí filosofové se otázce svobody věnovali a dospěli k odlišným závěrům. V této podkapitole bude nejprve představeno pojetí pozitivní a negativní svobody Isaiaha Berlina (1909–1997). Poté bude pozornost věnována pojetí Charlese Taylora (1931), jenž Berlina kritizoval. Tato dvě stanoviska budou následně dána do kontrastu s Rothbardovými názory na svobodu.

Isaiah Berlin byl významný rusko-britský představitel politické filosofie a historik idejí, jehož významný přínos spočívá v rozlišení mezi negativní a pozitivní svobodou. Berlinova pozitivní svoboda bývá chápána jako „svoboda k“ něčemu, negativní naopak jako „svoboda od“ něčeho. Podstatou pozitivní svobody je možnost být svým vlastním pánem, tj. realizovat to, co člověk chce. Naopak negativní svoboda spočívá v nezávislosti jedince na vměšování jiných lidí. Jestliže někdo brání dané osobě činit to, co chce, je tato osoba z hlediska negativního pojetí svobody nesvobodná. Z toho vyplývá, že čím méně

¹¹⁵ NOZICK, Robert, pozn. 98, s. 94.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 102.

druzí zasahují do jedincova života, tím je jeho svoboda větší. Základní otázkou tedy je, kam až vláda může zasahovat.¹¹⁷

Na základě výše vysvětlené teorie lze říct, že svoboda podle Rothbarda představuje nepřítomnost fyzické agrese vůči vlastnictví osoby a statkům daného jedince. Člověk může vykonávat určitou činnost za předpokladu, že nezasahuje do vlastnictví druhého a že neomezuje jeho kontrolu nad vlastní osobou. Zdá se, že Rothbardovo pojetí svobody odpovídá Berlinově negativní svobodě. Ve skutečnosti tomu tak není. Rothbard kritizuje Berlina, neboť řekl, že jedinec je svobodný, pokud nikdo nezasahuje do sféry jeho konání. Definici negativní svobody sice několikrát upravil (např. svoboda jakožto „*absence překážek možných voleb a činností*“¹¹⁸), ale ani jedna není v souladu s vlastnickými právy. V tom spočívá zásadní nedostatek negativní svobody. V souvislosti s kritikou Berlinovy teorie se Rothbard ztotožňuje s názorem profesora Williama A. Parenta¹¹⁹, jenž upozorňuje na rozdíl mezi svobodou a příležitostí. Jedná se o dvě zcela odlišné věci, které není správné zaměňovat. Podle Parenta je člověk, kterého někdo odmítne zaměstnat z důvodu barvy jeho vlasů, zcela svobodný. Daný zaměstnavatel má vlastnické právo na podnik, v němž se jedinec uchází o místo. Proto má absolutní právo rozhodovat o tom, koho přijme a koho odmítne.

Bylo uvedeno, že není možné zaměňovat svobodu s příležitostí. Je důležité zmínit, že lidé jsou neustále omezováni přírodními zákony. V důsledku toho nelze ztotožňovat moc něco dělat se svobodou. Nemůžeme říct, že „*člověk nemá svobodu přeskočit oceán*.“¹²⁰ Podle Rothbarda se jedná pouze o to, že člověk nemá dostatek moci, aby mohl porušit přírodní zákony. Moc člověka udělat vše, co by chtěl, je a vždy bude těmito zákony omezena. Lidé nejsou všemohoucí ani vševědoucí. Přírodní zákony naši svobodu ve skutečnosti neomezují.¹²¹

Charles Taylor, kanadský sociolog a politický filosof, ve své eseji *What's Wrong with Negative Liberty*¹²² poukazuje na závažné nedostatky a přílišnou zjednodušenost negativní svobody. Prvním problémem je, že takovéto pojetí nebere v úvahu vnitřní překážky člověka. Negativní svoboda znamená konat to, co jedinec chce. Dokud člověku v tomto jednání nebrání překážky vytvořené jiným člověkem, je možné jej považovat za

¹¹⁷ BERLIN, Isaiah. Dva pojmy svobody. In: KIS, János. *Současná politická filosofie*. 1. Praha: Oikoymenh, 1997, s. 47–99. ISBN 80-86005-60-7. S. 50–59.

¹¹⁸ Berlin in ROTHBARD, pozn. 16, s. 264.

¹¹⁹ Parent in ROTHBARD, pozn. 16, s. 264.

¹²⁰ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 80.

¹²¹ Tamtéž, s. 80–81.

¹²² Česky: *Omyl negativní svobody*, Praha, Filosofický časopis, 1995.

svobodného. Zastánci negativní svobody se dále neptají, jestli je člověk schopen svého cíle dosáhnout. Vnitřní omezení jsou mnohdy závažnější a podobně jako ta vnější mohou jedinci bránit ve svobodě. Mezi omezení může patřit nedostatek pozornosti, falešné vědomí, podvědomé pocity, strach, stud, zášť či samotné touhy. Taylor zavádí pojem uskutečnění, který odpovídá Berlinově pozitivní svobodě, a negativní svobodu nazval možností.¹²³ Pro lepší pochopení si ukážeme Taylorovu teorii na příkladu: Jediným přáním člověka je být hercem v divadle. Jeho strach vystupovat před živým publikem mu ovšem brání tento cíl uskutečnit. Žádné vnější překážky neexistují. Můžeme o dané osobě říct, že je svobodná? Nemůžeme. Tato osoba by se cítila svobodná v momentě, kdy není omezena vlastním strachem. Je zřejmé, že možnost něco udělat ještě nutně neznamená, že to jedinec může opravdu uskutečnit.

Jak by se s problémem vnitřních překážek vypořádal Rothbard? Byl by člověk stále svobodný, nebo by jeho svoboda byla omezená? Rothbard by s výše uvedeným tvrzením nesouhlasil. Vnitřní překážky nezasahují do vlastnických práv člověka, proto žádným způsobem neomezují svobodu daného jedince. Je zřejmé, že hlavní problém, jež je nutné vyřešit, spatřuje ve vzájemné agresi lidí. Podle toho také svobodu definoval. Svobodná je ta osoba, která disponuje absolutními vlastnickými právy.

Druhým problémem v klasickém pojetí negativní svobody je podle Taylora kvantitativní hodnocení všech svobod. Berlin nebere v úvahu, že některé svobody mohou být kvalitativně vyšší než jiné. Svou domněnku demonstruje na následujícím příkladu: V Albánii je zakázáno náboženství, ale na druhou stranu se tam na silnicích vyskytuje menší počet dopravních semaforů než ve Velké Británii. Z čistě kvantitativního hlediska lze říct, že jednání lidí v Albánii je omezováno méně než jednání lidí v Británii. Většina Britů se po ulicích pohybuje každý den, ale náboženských obřadů se účastní jen menšina.¹²⁴ Zde je patrná absurdita negativní svobody. Rothbard v souvislosti s touto problematikou uvádí, že lidé mají různé cíle a jejich důležitost je osobní záležitostí jednotlivců. Každá osoba přikládá různým cílům různou hodnotu.¹²⁵ Ovšem základní svoboda a zároveň nejvyšší cíl je právo na sebevlastnictví a vlastnictví majetku. Toto právo by nemělo být zaměňováno s jinými svobodami, jako je například svoboda slova apod.

¹²³ TAYLOR, Charles. Omyl negativní svobody. *Filosofický časopis*. 1995, roč. 43, č. 5, s. 795–814. ISSN 0015-1831. S. 796–800.

¹²⁴ Tamtéž, s. 802–805.

¹²⁵ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 305.

V souvislosti se svobodou je důležité zaměřit se na otázku, zda má někdo právo rozhodovat o tom, co je druhé nejlepší. Lidé si prostřednictvím svobodné vůle volí své cíle a následně způsoby, jak těchto cílů dosáhnout. Jedinečnost lidí spočívá v tom, že se každý musí rozhodovat sám za sebe. Spolupráce mezi lidmi sice umožňuje učit se od sebe navzájem a ovlivňovat se, ale konečné rozhodnutí závisí na každém jedinci zvláště.¹²⁶ Taylor říká, že nikdo nemůže násilím přinutit konkrétního jedince změnit jeho cíl. A to ani za předpokladu, že člověk ví, co je v nejlepší zájmu druhé osoby.¹²⁷ S těmito názory souhlasí i Rothbard. Člověk není vševědoucí a nikdo nemůže někoho nutit do určité činnosti proti jeho vůli. To je také jeden z důvodů, proč Rothbard odmítá stát. Stát se staví do role toho, kdo ví, co je pro všechny lidi nejlepší. Diktuje cíle, které mají být sledovány, a způsoby, jak tyto cíle naplnit. Stát na jedné straně hlásá nezpůsobilost lidí rozhodovat o vlastních cílech, na straně druhé jim přisuzuje schopnost zvolit si své zástupce.¹²⁸ V této domněnce si lze všimnout podstatného rozporu, jenž nesmí být při zpochybnění oprávněné existence státu opomenut.

3.3 Prvotní přivlastnění půdy

Mnozí filosofové zabývající se otázkou svobody se snaží poskytnout odpověď na to, zda a popřípadě za jakých podmínek si člověk může činit nárok na přivlastnění půdy a přírodních zdrojů. Tato podkapitola bude vycházet z myšlenek Johna Locka¹²⁹, u něhož moderní autoři často nacházejí inspiraci. Existují celkem čtyři argumenty¹³⁰ odůvodňující otázku, proč si člověk může činit majetkový nárok na půdu. Někteřími z těchto dodatků se Rothbard inspiroval, jiné opomíjel. Nejprve je důležité zmínit, že podle Locka musí přivlastnění splňovat dvě podmínky: 1) člověk si nesmí přivlastnit víc, než spotřebuje (spotřeba se týká plodů nutných k přežití); 2) člověk musí nechat dostatek stejně dobrého pro ostatní lidi.¹³¹ Tyto podmínky platí pro všechny čtyři následující argumenty.

Prvním z těchto argumentů je argument přežití. Jedinec ke svému přežití potřebuje mít možnost přivlastnit si přírodní zdroje, které se musí naučit ovládat, využívat a svou

¹²⁶ ROTHBARD, Murray, pozn. 1756, s. 45–46.

¹²⁷ TAYLOR, Charles, pozn. 123, s. 800–801.

¹²⁸ ROTHBARD, Murray, pozn. 56, s. 333.

¹²⁹ John Locke pojednává o argumentech prvotního přivlastnění půdy a přírodních zdrojů v knize *Second Treatise of Government* (1689) v páté kapitole. Česky: *Druhé pojednání o vládě*, Pátá kapitola, s. 44–58, Praha, Svoboda, 1992.

¹³⁰ John Locke si nebyl vědom toho, že stanovil čtyři argumenty prvotního přivlastnění. Až moderní autoři je z jeho teorie vyvodili.

¹³¹ Podrobnou analýzou Lockových názorů se zabývá Jonathan Wolff. WOLFF, Jonathan. *An Introduction to Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN: 978-0-19-929609-5. S. 139.

činností transformovat v užitečné statky. Tato teze je zcela v souladu s Rothbardovou teorií.¹³² První podmínka stanovuje, že člověk si může přivlastnit tolik půdy, kolik jí spotřebuje. Rothbard oponuje a říká, že pokud by vlastnictví člověka bylo omezeno touto podmínkou, došlo by k porušení práv člověka. Jakmile si jedinec přivlastní určité území, může si s ním dělat, co se mu zlíbí. Může jej využívat, pronajmout, prodat, darovat či dokonce nechat ležet ladem.¹³³ Druhou podmínku přivlastnění moderní filosofové vykládají jako povinnost kompenzovat druhým lidem to, že si člověk přivlastnil určitou část půdy či určitý druh přírodních zdrojů.¹³⁴ S tímto názorem Rothbard opět nesouhlasí, neboť je přesvědčen, že není povinností člověka dbát na to, aby druzí měli stejně dobrou půdu jako on. Majitelem půdy se oprávněně stává ten, kdo přijde první. Pokud člověk přijde jako první a přivlastní si nejlepší část území, druhý příchozí nemá žádný nárok na jakékoli odškodnění.¹³⁵

Druhý argument je argument vycházející ze spojení práce s objektem. Jelikož je člověk vlastníkem svého těla, přirozeně z toho vyplývá skutečnost, že je zároveň vlastníkem plodů své práce. Při práci na nějakém objektu člověk smísí svou práci s tímto objektem. Jedinec tedy vlastní vše, co vyprodukuje, jelikož do daného objektu vložil něco svého, a to práci.¹³⁶ V tomto bodě Rothbard opět navázal na Locka.¹³⁷ Dříve nevlastněná půda se stává majetkem člověka v okamžiku prvního použití, k němuž není zapotřebí souhlas jiných lidí. Jestliže člověk přestane půdu používat, zůstává i nadále v jeho držení, protože jeho práce už byla jednou pro vždy s půdou smísena. Jakýkoliv pokus o zabránění daného území by představoval akt agrese.¹³⁸

Výše uvedené argumenty se staly základem pro Rothbardovu teorii prvotního přivlastnění. Následující dva argumenty opomíjí. Jedná se o argument z přidané hodnoty. Člověk si může půdu přivlastnit na základě spojení práce s objektem, neboť práce je specifická v tom, že přidává hodnotu. Jedinec si z tohoto důvodu má přivlastnit celý produkt i s půdou. Jeho nárok není omezen pouze na přidanou hodnotu. Argument ze zásluhy vychází z toho, že pokud někdo pracoval, zaslouží si ovoce své práce.¹³⁹

¹³² ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 49–50.

¹³³ Rothbard in KOSTKA, Ondřej. Pojetí přirozeného řádu u Locka a Rothbarda. *E-LOGOS* [online]. 2012, roč. 4, s. 1–18 [vid. 17. 4. 2017]. ISSN 1211-0442. Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/ethics/kostka12.pdf>. S. 11.

¹³⁴ HRUBEC, Marek, a kol., pozn. 7, s. 239.

¹³⁵ ROTHBARD, Murray, pozn. 27, s. 116–117.

¹³⁶ WOLFF, Jonathan, pozn. 131, s. 139–140.

¹³⁷ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 53–56.

¹³⁸ ROTHBARD, Murray, pozn. 27, s. 116–120.

¹³⁹ WOLFF, Jonathan, pozn. 131, s. 140–141.

3.4 Rawlsova koncepce spravedlnosti jako férovosti

Princip férovosti jakožto spravedlnosti je v dnešní společnosti aktuálním tématem mnoha diskuzí. V této podkapitole bude vysvětlen postoj k problematice z pohledu Johna Rawlse (1921–2002), amerického politického filosofa, a následně bude interpretován Rothbardův názor.

John Rawls, autor významného díla *A Theory of Justice* (1971)¹⁴⁰, obhajuje princip férové rovnosti příležitosti a princip difference. Rawls vychází z teorie hypotetické společenské smlouvy. Na rozdíl od mnohých filosofů, již ji používají k odůvodnění politické moci, využívá tuto smlouvu k určení spravedlivých principů ve společnosti. Předpokladem je původní situace rovnosti. Lidé by rozhodovali pod tzv. závojem nevědomosti. To znamená, že by lidé nevěděli nic o svých vrozených schopnostech ani o své sociální pozici, a navíc by neznali své pojetí dobra. Lidé by byli svobodní a sobě rovní. Dohodli by se na principech, které jsou výhodné pro všechny lidi. Následkem toho by zvolené principy byly spravedlivé.¹⁴¹ Na jakých principech by se všichni shodli? 1) Lidé by si zvolili rovnost základních svobod a práv pro všechny (svoboda svědomí, svoboda sdružování, svoboda projevu apod.); 2) Lidé by usoudili, že sociální nerovnost může existovat, pokud bude ku prospěchu nejchudších.¹⁴²

Pro účely práce bude pozornost soustředěna pouze na druhý princip. Podle Rawlse jsou vrozené schopnosti a nadání součástí společného majetku společnosti. Cílem by nemělo být jejich odstranění, ale jejich využití ve prospěch nejhůře postavených. Řešením je redistributivní přerozdělování bohatství, čímž se eliminuje sociální a ekonomické znevýhodnění těch jedinců, kteří měli v genetické loterii (nemají takové nadání jako jiní apod.) smůlu. Princip, o němž se zde hovoří, Rawls nazval principem difference. Smyslem je, aby nerovnosti vedly k maximálnímu zlepšení situace nejhůře postavených občanů ve společnosti. Z tohoto důvodu by tyto nerovnosti měla spravedlivá společnost tolerovat.¹⁴³

Jak se Rothbard staví k Rawlsově principu difference? Jediná rovnost, kterou obhajuje, spočívá v právu každého člověka na vlastnictví sebe sama a hmotných statků.¹⁴⁴ Rawlsův princip difference by tedy zamítl. Uznává, že někteří lidé měli při narození větší štěstí než jiní. To ovšem není dostatečný důvod k tomu, aby byla jejich přirozená

¹⁴⁰ Česky: *Teorie spravedlnosti*, Praha, Victoria Publishing, 1995.

¹⁴¹ RAWLS, John, pozn. 61, s. 30–32.

¹⁴² Tamtéž, s. 32–33.

¹⁴³ SANDEL, Michael, pozn. 101, s. 164–166.

¹⁴⁴ ROTHBARD, Murray, pozn. 17, s. 64.

vlastnická práva omezována. Každý jedinec, jelikož je vlastníkem sebe sama, má jako jediný nárok na vlastnictví svých vrozených schopností a svého nadání. Neexistuje nikdo, kdo by si mohl legitimně nárokovat produkty, které daný jedinec vytvořil. Fakt, že lidé jsou různorodí a jedineční, vede k rozvoji produktivity, životního standardu a umožňuje směnu.¹⁴⁵ Každý člověk se může specializovat na oblast, v níž vyniká, a nabízet lidem na volném trhu své služby či hmotné statky za jakoukoli protihodnotu, kterou jsou zákazníci ochotni zaplatit. Poté záleží na každém člověku, zda službu či statek koupí a využije. Pokud například lidé chtějí zaplatit vysokou částku za značkové hodinky, není nikdo oprávněn tyto vydělané peníze výrobci vzít a rozdělit je mezi méně bohaté. Jedinec si peníze vydělal spravedlivým způsobem, neboť neporušil práva žádné třetí strany.

Jakékoli přerozdělování představuje zásah do majetkových práv, a proto je v rozporu s axiomem neagrese. A to i za předpokladu, že by výsledkem bylo zlepšení situace nejméně zvýhodněných osob ve společnosti. Nutit lidi pomáhat nejhůře postaveným nelze žádným způsobem ospravedlnit. Záleží pouze na daném člověku, zda se rozhodne ostatní prostřednictvím charit podporovat. Nucené přerozdělování způsobuje řadu problémů. Člověk schopný pracovat je od práce odrazován tím, že není vlastníkem výsledného produktu. Tím dochází ke snížení výroby a zmenšování zásob. Z chudých jedinců je vytvořena skupina, které je uděleno právo na podporu. Tato skupina se navíc rozrůstá, zatímco pracujících lidí ubývá.¹⁴⁶ Je patrné, že nucená podpora znevýhodněných lidí není tak efektivní, jak se mnoho lidí domnívá. Pokud by lidé přestali pracovat, došlo by postupem času k vážnému nedostatku zboží na trhu a ze všech lidí by se stala chudina. Tito lidé by sice měli právo na podporu, ale otázkou zůstává, kdo by ji poskytoval. Jelikož by stát neměl koho zdaňovat, nemohl by tuto podporu zajišťovat. Rothbard uvádí, že rozdíl mezi povinnou dobročinností a dobrovolnou spočívá v tom, že dobrovolným dobročinným darem je jedinci dána možnost, aby se postupně osamostatnil. Stálá nucená dobročinnost činí člověka závislým na poskytovaných darech, a tím jej ponižuje. Tímto tvrzením Rothbard nechtěl říct, že příjem potřebných darů člověka uráží. Poukázal na to, že jestliže někdo shledává soukromou dobročinnost jako ponižující, musí uznat, že státní dobročinnost ponižuje lidi mnohem více.¹⁴⁷

¹⁴⁵ ROTHBARD, Murray, pozn. 16, s. 83.

¹⁴⁶ ROTHBARD, Murray, pozn. 56, s. 353.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 354.

3.5 Spravedlivé smlouvy

Lidé mezi sebou uzavírají smlouvy každý den. Činí tak z důvodu uspokojování svých potřeb. Smlouva je dle Rothbarda dohoda mezi dvěma stranami, které se dobrovolně dohodly na vzájemném převodu vlastnických titulů k určitým věcem. To, že se dva lidé na něčem dohodnou, ještě neznamená, že je daný kontrakt spravedlivý. Na tuto skutečnost upozorňuje americký politický filosof Michael Sandel (1953). Příčinou nespravedlivé dohody může být lepší vyjednávací pozice jednoho aktéra, jeho lepší informovanost o směřovaném produktu apod. Tato podkapitola bude pojednávat o tom, že samotný souhlas k uzavření spravedlivé smlouvy není dostačující.

V kapitole 2.1.1 je uvedeno, že smlouva je platná a dobrovolná, pokud ani jedna ze stran nebyla vystavena fyzickému násilí. Jestliže došlo k vzájemné výměně majetkových práv k určitým věcem, nevzniká žádný problém. Každý člověk má právo na volném trhu nabídnout jakékoli zboží či služby za jakoukoli cenu, kterou mu jsou zákazníci ochotni zaplatit. Sandel píše¹⁴⁸, že samotný souhlas není mnohdy dostatečnou podmínkou. Svůj názor demonstruje na příkladu svých synů, kteří mezi sebou směňovali kartičky s hokejovými hráči. Starší syn využíval neznalosti mladšího bratra o hodnotě kartiček s jednotlivými hráči. Nabízel mu méně významné hráče za nejlepší hokejisty, aniž by mu o tom řekl. Druhým příkladem je smlouva vdovy, jež se zavázala k zaplacení padesáti tisíc dolarů za opravu protékající toalety. Zmíněná paní s dohodou dobrovolně souhlasila a ji stvrdila svým podpisem. Tento fakt ovšem neznamená, že instalatér měl právo ženu okrást.

Je zřejmé, že v obou příkladech jedna ze stran využila druhého účastníka ke svému vlastnímu prospěchu. Lze proto říct, že i když se smlouvou oba aktéři souhlasí, nejedná se vždy o spravedlivou dohodu. Rothbard o této možnosti neuvažuje, což poukazuje na závažný nedostatek jeho teorie.

¹⁴⁸ SANDEL, Michael, pozn. 101, s. 156–157.

Závěr

Cílem předkládané bakalářské práce bylo objasnit politicko-filosofické názory Murraye N. Rothbarda na základní otázky politické filosofie, jako jsou svoboda, vlastnictví, sebevlastnictví a mnoho dalších. Na základě interpretace společenské etiky byly jednotlivé části teorie srovnány s názory jiných politických filosofů. Tato komparace měla vyzdvihnout to, v čem se jednotliví autoři shodují a v čem se odlišují. Klíčovou otázkou, na níž měla předkládaná práce poskytnout odpověď, byla, zda Rothbardův systém společenské etiky obsahuje nějaké nesrovnalosti.

Nejdůležitější část práce představila a vysvětlila Rothbardovu teorii. Nejvyšším cílem je svoboda, jež vyplývá z podstaty člověka. Svoboda představuje základní a nejnütnější požadavek, který musí být respektován a nesmí být žádným člověkem ani zákonem omezován. Svoboda spočívá v přirozených vlastnických právech. Každý člověk vlastní sebe sama a hmotné statky, které vytvořil z nikým dříve nevyužívaných přírodních zdrojů. Aby byla tato práva absolutní, je nutné zdůraznit, že vlastnická práva jsou nezczizitelná a trvalá. Tento argument zamítá jakoukoli formu otroctví. Jedinec nemůže být nucen pracovat pro někoho jiného bez jeho výslovného souhlasu. Výjimkou je nucená práce z důvodu navrácení odcizeného majetku oběti. Je důležité dodat, že člověk disponuje svobodnou vůlí, která se mění a je stejně jako majetková práva nezczizitelná. Za předpokladu, že se jedinec rozhodne nadále neposkytovat své služby druhé osobě, nemůže být k výkonu práce žádným ospravedlnitelným způsobem přinucen.

S vlastnickými právy souvisí právo na obranu majetku. Pokud by někomu bylo toto právo odepřeno, nebyl by absolutním vlastníkem své osoby a svého majetku, a v důsledku toho by byla teorie přirozených práv neplatná. Člověk může své vlastnictví bránit sám nebo si na volném trhu najmout dle svého uvážení agenturu, jež tuto službu nabízí.

S vlastnickými právy se pojí možnost směňovat či darovat majetek dle své libovůle a uzavírat smlouvy. Smlouva je dobrovolný vzájemný převod majetkových titulů mezi dvěma účastníky. Dohoda je vymahatelná v okamžiku, kdy došlo k implicitní krádeži. To znamená, že jeden ze zúčastněných nedodržel část své smlouvy a neoprávněně se zmocnil majetku druhého. Je důležité zmínit, že sliby nejsou za žádných podmínek vymahatelné, jelikož lidská vůle, jak již bylo uvedeno, se může měnit a člověk může své rozhodnutí přehodnotit. Svět je krutý a nelitostný. Jedinec, jenž se spoléhal na slíbenou finanční pomoc a který podnikl kroky vedoucí k realizaci jeho plánu, a tím mu vznikly určité náklady, nemůže po dané osobě, jež si půjčku rozmyslela, peníze vymáhat. Lidé by

v případě slibů měli jednat opatrně, měli by zvážit možná rizika. Případné problémy by dle Rothbardových slov byl trest za to, že člověk druhému věřil. V tomto ohledu s Rothbardem nesouhlasím. Je těžké si představit, jak by mohla fungovat společnost, v níž by lidé pykali za to, že neumí správně odhadnout budoucí jednání ostatních a že jim důvěřují. Rothbard sám řekl, že lidská vůle se mění, že lidé jsou nepředvídatelní. Často se stává, že člověk si sám není jistý tím, jestli své rozhodnutí někdy v budoucnosti nepřehodnotí. Jedinec není schopen předvídat ani své vlastní jednání, natožpak jednání druhých. Myslím si, že by jedinec měl mít právo požadovat určité odškodnění, pokud mu vznikly nějaké náklady, i když se jednalo o slib.

V souvislosti s vlastnickými právy se nabízí otázka, v jakém momentě člověk tato práva získává. Rothbard říká, že každý člověk se rodí jako potenciální vlastník sebe sama. Jakmile jedinec opustí domov svých rodičů a stará se o sebe sám, začne používat svůj vlastní rozum. Sám si vybírá své cíle a prostředky vedoucí k jejich uskutečnění. Právě schopnost používat rozum představuje okamžik, kdy se jedinec stává oprávněným majitelem sebe sama a svého majetku. Dokud dítě žije u rodičů, jsou jeho majiteli rodiče, jelikož právě oni jsou jeho stvořiteli. Práva rodičů k dítěti nejsou absolutní. Jedná se o poručníctví.

Rothbard převádí všechna práva na práva majetková. Na několika příkladech ukazuje, že právo, jako je například právo na svobodu slova, svobodu tisku či svobodu shromažďování, je ve skutečnosti vlastnickým právem. Pořádat demonstraci jedinec může pouze na svém pozemku. Jestliže ji chce uskutečnit na majetku někoho jiného, potřebuje k tomu souhlas daného vlastníka.

Svoboda je v Rothbardově pojetí neslučitelná s jakoukoli formou státu, neboť právě on je tím, kdo ji v obrovské míře omezuje. Cesta k životu ve skutečně svobodné společnosti spočívá ve vytvoření bezstátní společnosti. Stát na jednu stranu zajišťuje obranné služby, ale na druhou stranu povoluje brannou povinností nevolnictví, válkami nutí občany zabíjet jiné lidi a daněmi zasahuje do soukromého vlastnictví, na které mají právo jen oni sami. Lze říct, že se stát dopouští závažných zločinů, které svým občanům zakazuje a za které jim hrozí tvrdými tresty.

V podkapitole *Rothbardovo a Nozickovo pojetí státu* byl popsán rozdíl v názorech na ospravedlnitelnou formu státu. Ačkoli Nozick vychází ze stejného předpokladu jako Rothbard, domnívá se, že minimální stát, jenž by se staral o vnitřní a vnější bezpečnost a vymahatelnost smluv, je ospravedlnitelný. Z výše uvedených rozdílů je patrné, že Rothbardův názor, že neexistuje žádná funkce státu, která by mohla být označena za

legitimní, je přesvědčivější. Nozick se v mnoha bodech své teorie dostává do rozporu s vlastními názory, což nutně vede ke zpochybnění jeho teorie. Rothbard je naopak velice důsledný. Vlastnické právo stojí nad vším a neexistuje nic, co by ho mohlo omezovat. Zásadní nedostatek Nozickovy teorie spatřuji ve zdanění. Za účelem financování policie, armády a soudů by lidem byla státem nelegitimně odebírána část jejich majetku. Jedná se o zásah do nezcizitelných vlastnických práv člověka, které sám Nozick obhajuje. V Rothbardově bezstátní společnosti by služby poskytovaly soukromé agentury na volném trhu. Oproti státním službám obrany by jejich služby byly efektivnější, kvalitnější a nedocházelo by k omezování práv lidí. Příznivěji se proto jeví Rothbardova teze, že soukromé vlastnictví nemůže být za žádných podmínek slučitelné se státem.

Podkapitola *Negativní svoboda* byla zaměřena na různá pojetí svobody. Rothbard chápe svobodu jako stav, kdy vlastnická práva lidí nejsou ohrožována žádným člověkem ani státem. Jedná se o vnější nezasahování. Svobodu člověka nemůžeme zaměňovat s možnostmi, podmínkami ani příležitostmi. Člověk není vševědoucí ani všemohoucí, a proto není v jeho moci porušovat například přírodní zákony. Charles Taylor v souvislosti s kritikou negativní svobody upozornil na fakt, že Berlin opomíjí vnitřní překážky. To jsou taková omezení, která si člověk způsobuje sám. Lze říct, že v bezstátní společnosti je člověk svobodný, pokud na jeho vlastnictví nikdo druhý neútočí. Je nutné se zamyslet nad tím, zda můžeme považovat jedince, jenž sice není omezován druhými lidmi, ale je omezen svým strachem, za svobodného.

Přivlastnění půdy je nedílnou součástí přirozených práv. Každý člověk vlastní svou osobu a zároveň statky, které vytvořil z panenské půdy. Pokud by si člověk nemohl přivlastnit půdu či přírodní zdroje, nemohl by být oprávněným vlastníkem vytvořených produktů. Rothbard svou teorii vybuodoval na základě koncepce Johna Locka, který definoval vlastnická práva jako první. Oba autoři se v mnohém shodují. Přesto existují okamžiky, kdy Rothbard oponuje některým Lockovým dodatkům. Podle Locka by si člověk měl přivlastnit pouze tolik půdy, aby zbyl dostatek stejně dobrého pro ostatní. Rothbard tuto podmínku zamítá, neboť člověk má právo přivlastnit si takové množství půdy, které je schopen využít a obdělat. Nemusí brát ohledy na druhé lidi. Žádné takové nařízení by v bezstátní společnosti neexistovalo, neboť jakým způsobem by mělo být určeno, kolik půdy může člověk obdělávat? Jestliže by si člověk přivlastnil poslední část panenské půdy, nemělo by být jeho zabránění považováno za nelegitimní, neboť nenechal dostatek pro dalšího člověka? Tato podmínka by nutně vedla ke zpochybnění vlastnictví

prvního vlastníka.¹⁴⁹ Jak by člověk mohl vědět, kolik půdy si může přivlastnit, aby zbylo i pro jiné? Žádný člověk neví, kolik je na světě přesně lidí. Ani neví, jak dobrá půda či jak vzácné jsou přírodní zdroje mimo jeho bydliště. Nedostatek Rothbardovy teorie prvotního přivlastnění půdy lze spatřit v tom, že opomíjí argument z přidané hodnoty. Práce je sice vlastnictvím dané osoby, co ale způsobuje to, že půda po smísení s prací přechází do držení dané osoby? Robert Nozick v souvislosti s tímto argumentem pokládá otázku, zda se člověk stal vlastníkem moře, když do něj vylil rajčatový džus, či jen pošetile nápoj vyplýval. Člověk přeci smíchá něco, co vlastní, s něčím, co nevlastní.¹⁵⁰ Lze vidět, že na práci musí být něco specifického, musí být něčím významná. Touto zvláštností je fakt, že práce přidává hodnotu. Jestliže člověk obdělá určitou část území, smísí tím svou práci s půdou a zároveň půdě přidá hodnotu. Z tohoto důvodu se půda stává majetkem dané osoby.

Lidé si jsou podle Rothbarda rovni pouze v právu na sebevlastnictví a v právu na vlastnictví hmotných statků. Lidé jsou jedineční a žijí na různých místech. Tyto faktory nelze žádným způsobem změnit tak, aby nedošlo k neoprávněnému zásahu do vlastnických práv. Různorodost lidí naopak představuje velké pozitivum přinášející mnoho výhod (směna, rozvoj produktivity). Svými názory se Rothbard zcela rozchází s teorií Johna Rawlse, podle kterého by se společnost měla řídit principem diference (maximalizace minimální pozice). Rawls obhajuje redistributivní přerozdělování majetku, neboť se tím eliminují sociální a ekonomické nerovnosti mezi lidmi. Teorie přerozdělování bohatství má ovšem zásadní nedostatek, a to ten, že porušuje vlastnická práva lidí. Ve svobodné a spravedlivé společnosti by neměl nikdo právo brát druhým část majetku bez jejich výslovného souhlasu. A to ani za předpokladu, že by to zlepšilo situaci nejhůře postavených. Je zřejmé, že přerozdělování nemůže být v žádném případě legitimní. Jakmile by byla povolena jedna výjimka, která by dovolovala absolutní vlastnická práva porušit, byla by zpochybněna celá teorie.

Rothbard dává odpověď na otázku, jakými legitimními způsoby může být chudým poskytnuta pomoc. Uvádí, že by existovaly různé charity a že bohatí by se dobrovolně rozhodovali, zda chtějí přispět, či nikoli. O efektivitě dobrovolných dobročinných darů svědčí například finanční pomoc při povodních, jiných přírodních katastrofách apod. Lze souhlasit s názorem, že by lidem měla být poskytnuta pouze taková pomoc, jež jim

¹⁴⁹ KOSTKA, Ondřej, pozn. 133, s. 11.

¹⁵⁰ WOLFF, Jonathan, pozn. 131, s. 140.

umožní postavit se na vlastní nohy. V mnoha státech je patrné, že člověk, jemuž se pravidelně dostává finanční pomoci, odmítá svůj život změnit a začít se o sebe starat sám.

Zásadní nedostatek Rothbardovy teorie spatřuji v tom, že opomíjí skutečnost, že samotný souhlas nečiní smlouvu spravedlivou. Rothbard říká, že lidé mají právo na volném trhu nabízet své zboží za jakoukoli cenu, kterou jsou ostatní ochotni dobrovolně zaplatit. V podkapitole *Spravedlivé smlouvy* byly uvedeny konkrétní případy uzavřených dohod mezi dvěma účastníky. Z těchto smluv vyplynulo, že nedostatek informací na straně jednoho z aktérů může být příčinou toho, že je dohoda nespravedlivá.

Základním a nejvyšším cílem je podle Rothbarda svoboda každého člověka. Můžeme si všimnout, že se tohoto cíle po celou dobu budování své teorie drží. V práci se opírá o již formulované poznatky, které dovádí do logického konce. Jeho cílem nebylo vymyslet něco zcela nového, ale uvést dávno vyřčená tvrzení na pravou míru. Rothbard sestavil teorii, která se odvíjí od absolutních vlastnických práv, z nichž vyplývají všechna ostatní práva. Je velice důsledný, teorii doplňuje řadou příkladů, a proto je jeho etika svobody tak přesvědčivá a čtivá. Myslím si, že Rothbardova teorie znamená obrovský přínos pro politickou filosofii.

Seznam použitých zdrojů

- [1] BERLIN, Isaiah. Dva pojmy svobody. In: KIS, János. *Současná politická filosofie*. 1. Praha: Oikoymenh, 1997, s. 47–99. ISBN 80-86005-60-7.
- [2] CASEY, Gerard. *Major Conservative and Libertarian Thinkers: Murray Rothbard*. New York: Continuum Publishing Corporation, 2010. ISBN 978-1-4411-4209-2.
- [3] GORDON, David. Murray N. Rothbard. In: *Mises Institute* [online] [vid. 7. 2. 2017]. Dostupné z: <https://mises.org/profile/murray-n-rothbard>.
- [4] GORDON, David. *The Essential Rothbard*. Auburn: Ludwig von Mises Institute, 2007. ISBN 978-1-933550-10-7.
- [5] HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN: 978-80-7380-137-3.
- [6] HOPPE, Hans-Hermann. *Demokracie, anarchie a omyly ekonomie*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-87197-23-3.
- [7] HRUBEC, Marek, a kol. *Sociální kritika v éře globalizace: odstraňování sociálně-ekonomických nerovností a konfliktů*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2008. ISBN 978-80-7007-286-8.
- [8] KOSTKA, Ondřej. Pojetí přirozeného řádu u Locka a Rothbarda. *E-LOGOS* [online]. 2012, roč. 4, s. 1–18 [vid. 17. 4. 2017]. ISSN 1211-0442. Dostupné z: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/ethics/kostka12.pdf>.
- [9] NOZICK, Robert. *Anarchie, stát a utopie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2015. ISBN 978-80-200-2509-8.
- [10] NOZICK, Robert. Distribuční spravedlnost. In: KIS, János. *Současná politická filosofie*. 1. Praha: Oikoymenh, 1997, s.205–237. ISBN 80-86005-60-7.
- [11] NOZICK, Robert. Morální omezení a spravedlnost v přerozdělování. *Filosofický časopis*. 1996, roč. 44, č. 6, s. 969–989. ISSN: 0015-1831.
- [12] ROTHBARD, Murray. *Anatomie státu*. Praha: Ramago.net, Ludwig von Mises Institut, 2011. ISBN 978-80-904861-2-6.

- [13] ROTHBARD, Murray. *Ekonomie státních zásahů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-10-3.
- [14] ROTHBARD, Murray. *Etika svobody*. 1. vyd. Praha: Liberální institut, 2009. ISBN 978-80-8638-955-4.
- [15] ROTHBARD, Murray. *Manifest svobody*. Praha: Ludwig von Mises Institut, 2015. ISBN 978-80-87733-21-9.
- [16] ROTHBARD, Murray. *Zásady ekonomie: od lidského jednání k harmonii trhů*. Praha: Liberální institut, 2005. ISBN 80-86389-27-8.
- [17] SANDEL, Michael. *Spravedlnost: Co je správné dělat*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3065-6.
- [18] SHAPIRO, Ian. *Morální základy politiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. ISBN: 80-246-0716-6.
- [19] SWIFT, Adam. *Politická filozofie: Základní otázky moderní politologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-859-7.
- [20] TAYLOR, Charles. Omyl negativní svobody. *Filosofický časopis*. 1995, roč. 43, č. 5, s. 795–814. ISSN 0015-1831.
- [21] WOLFF, Jonathan. *An Introduction to Political Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 2006. ISBN: 978-0-19-929609-5.